

Mehmet Görmez

İSLAM'DA ZOR ZAMANLARI OKUMA USÛLÜ

Koronavirüsten hayatını kaybeden
sebeb-i varlığım, dua kaynağım
Muhtereme Annem Siddika Görmez'e
Rabbimden engin rahmet niyazıyla...

İÇİNDEKİLER

ÖZGEÇMİŞ	1
ÖNSÖZ	2
1. ZOR ZAMANLARI OKUMA USÛLÜ	5
Musibetlerin Manevi, Metafizik Boyutu	6
Musibetleri İlahî Afet Yerine, İlahî Ayet Olarak Okuma.....	6
Musibetleri Doğru Anlamanın Önündeki Engeller	8
Salgın Hastalığa Karşı Alınacak Tedbirler	8
2. ZOR ZAMANLARIN İNANÇ DÜNYAMIZA ETKİLERİ	10
İnanç Dünyamızda “Kötülük Problemi”	10
Hastalıkların Anlamı ve Hikmeti.....	12
3. ZOR ZAMANLARIN AHLAKI	14
Zor Zamanların İmanı.....	14
Zor Zamanların Ahlakı	15
Manevi, Toplumsal Bağışıklık Sistemi	15
Zor Zamanların Sorumlulukları.....	16
Musibetleri Rahmete Dönüştürme.....	17
4. ZOR ZAMANLARDA SÖZ AHLAKI	19
Söz Ahlakının Temeli: Kardeşlik	19
Kardeşliği İhlal Eden Yedi Kötülük	20
Kur'an'ın Söz Ahlakı İlkeleri	20
5. ZOR ZAMANLARDA DİNDARLIK VE AHLAK	24
Ahlak Üretemeyen Çelişkili Dindarlık Tezahürleri.....	24
Çelişkilerin Sebepleri	25
Ahlak Üretebilecek Gerçek Dindarlık İlkeleri.....	25
Dindarlık Sorgulamalarında Dikkat Edilecek Prensipler	27
6. ZOR ZAMANLARDA İBADET HAYATIMIZ	29
İslam'ın Evrensel İbadet Prensipleri.....	29
Zaruriyyat, Hacıyyat, Tahsiniyyat	30
Bir Anlama ve Yorumlama Usûlü Olarak ‘İbret’	31
Koronavirüsün İnsanlığa Söyledikleri	31
Koronavirüsün Müslümanlara Söyledikleri.....	32
7. ZOR ZAMANLARDA İBADET HAYATIMIZI KUŞATAN ÜÇ TEHLİKE	34
İbadet Hayatımızı Kuşatan Üç Büyük Tehlike.....	34
İbadet Hayatımızı Kuşatan Tehlikelerin Üç Çaresi	35
Oruç ve Ramazan Özelinde İbadetlerin Metafiziği/Hikmetleri.....	36
8. ZOR ZAMANLARDA RAMAZAN MEKTEBİ	40
Ramazan Mektebinin Programı	40
Ramazan Mektebinin Gayesi.....	41
Üç Hürriyet.....	41
Mahrumiyeti Rahmete Dönüştürme	42

9. ZOR ZAMANLARDA BAYRAM SEVİNCİ	44
Şeair Olarak Bayram	44
Bayramların Üç Boyutu.....	45
Evde Bayram Namazı	45
KAYNAKÇA	49
DİZİN	50

ÖZGEÇMİŞ

MEHMET GÖRMEZ

Nizip-Gaziantep'te doğdu (1959). İlk öğrenimini Nizip'te, orta öğrenimini Gaziantep İmam-Hatip Lisesi'nde tamamladı. Yüksek öğrenimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde yaptı (1983). Kahire Üniversitesi'nde inceleme ve araştırmalarda bulundu (1988). *Musa Carullah Bigiyef, Hayatı, Fikirleri ve Eserleri* adlı tez ile yüksek lisansını tamamladı (1990). *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu* adlı teziyle doktorasını bitirdi (1994). Doktora çalışması, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Birincilik Ödülü'nü kazandı (1996). Ahmet Yesevi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde dersler verdi (1995-1997). Yardımcı doçent (1998), ardından doçent oldu (1999). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde dersler verdi (2001-2003). Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığı görevine getirildi (2003). Aynı göreve devam ederken profesör unvanını aldı (2006).

Diyanet İşleri Başkanlığı'na atandı (2010) ve aynı görevden emekli oldu (2017).

İslâm Düşünce Enstitüsü'nü kurdu (2017) ve hâlen aynı Enstitü'de görev yapmaktadır.

Evli ve üç çocuk babası olup Arapça ve İngilizce bilmektedir. Yazarın yayımlanmış birçok kitap ve makalesi bulunmaktadır. Bazı telif eserleri şunlardır: *Musa Carullah Bigiyef, Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, *Hadis İlminin Temel Meseleleri*, *Kalbin Erbaini*, *Gazâlî'de Sünnet*, *Hadis ve Yorum*, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*. Ayrıca, Muhammed Ebû Şehbe'den *Sünnet Müdafası*, Musa Carullah'tan *Kitâbu's-Sunne* ve *Hatun* adlı kitapları çevirmiştir.

ÖNSÖZ

Aralık 2019'da Çin'de ortaya çıktığı bildirilen COVID-19 virüs salgını, kısa sürede bir pandemiye dönüştü. İnsanlık, tarihinin hiçbir döneminde benzeri olmayan yeni bir vakıa ile karşı karşıya kaldı. Üç ay gibi kısa bir sürede bir virüs âdetâ bütün insanlığı teslim aldı. İnsanlar evlerine kapandı. Hayat, durma noktasına geldi. Ulaşım ve ticari hayat yavaşladı. Eğitime, hatta toplu ibadetlere ara verildi.

İnsanlık âlemi, bu salgını anlama ve anlamlandırma konusunda büyük zorluklar yaşadı. Ülkemizde ve İslam dünyasında pandeminin ilk günlerinden itibaren çok ciddi fikir karmaşaları ortaya çıktı. Tarihin bu zor zamanında insanlık ailesinin yaşadığı endişeyi ve korkuyu daha da artıran yorumlar baş gösterdi. İlimsiz, hikmetsiz bu tür yorumlar, gençlik başta olmak üzere pek çok kimsenin inanç dünyasını derinden sarstı; “kötülük problemi (teodise)” üzerinden bir din sorgulamasına yol açtı. İnanç dünyamızı sarsan bu zor zamanlar, aynı zamanda ibadet hayatımızı da derinden etkiledi. Sürecin sonuna yaklaştığımızda “korona fıkhı” diyebileceğimiz bir literatür oluşsa da sürecin başında ilim insanları, fetva makamları, büyük zorluklar yaşadı.

İşte, topyekûn insanlık ailesini kuşatan bu pandeminin İslam açısından doğru izah edilmesi gerekiyordu. Bilhassa din ile bilimi, akıl ile vahyi karşı karşıya getirmeden en doğru biçimde anlaşılması ve yorumlanması, büyük bir zorunluluk arz ediyordu.

Bu esbab-ı mucibeden hareketle pandemi sürecinde bir taraftan İslâm Düşünce Enstitümüzdeki derslerimize uzaktan eğitim yöntemiyle devam ederken diğer taraftan da sadece bu yeni durumu değil, bütün zor zamanları dinî açıdan nasıl anlamlandıracağımıza ve nasıl yöneteceğimize dair sorulara usûl çerçevesinde cevap vermeyi ânın vacibi olarak telakki ettik. Bu vazifeyi yerine getirmek için dijital platformlar üzerinden de olsa bazı dersler yapmaya karar verdik ve bu süreçte dokuz ders yaptık.

Enstitümüzün temel ihtisas alanının İslam düşüncesinde usûl ve metodoloji olması nedeniyle ele aldığımız konuları, bir vaaz üslubuyla değil, ilmî bir üslupla usûl ve metodoloji çerçevesinde işlemeye çalıştık.

Derslerin sadece ülkemizde değil, İslam dünyasının muhtelif bölgelerinde de hüsn-ü kabul görmesi, çeşitli yerel-ulusal televizyonlarda yayınlanması nedeniyle yabancı dillere tercümesini de zorunlu kıldı. Bu vesileyle Almancadan Arapçaya, Bengalceneden Farsçaya, Felemenkçeden Fransızcaya, İngilizceden İspanyolcaya, İtalyancadan Rusçaya kadar yaklaşık on dile tercüme edildi. Söz konusu tercüme Enstitümüzün “İslâm Düşünce Enstitüsü [İDE]” isimli YouTube kanalında ilgili videoya altyazı olarak eklendi.

İlk dersten itibaren pek çok çevreden derslerin devam etmesi ve kalıcı metinlere dönüşmesi yönünde ısrarlı geri dönüşler oldu. İşte elinizdeki bu kitap koronavirüs salgını nedeniyle yaptığımız dokuz dersin yazılı metinlerinden oluşuyor. Konuşma dilini yazı diline çevirmeye yönelik gramer düzeltmeleri ve hitap ifadelerinin ayıklanması gibi manaya taalluk etmeyen düzenlemeler dışında ders içeriklerine herhangi bir müdahalede bulunulmadı.

Birinci derste, içinde bulunduğumuz pandemi sürecini İslam açısından doğru anlama ve yorumlama üzerinde durduk. Bu noktada ortaya çıkan yorum anarşisini gidermek ve can endişesine kapılan insanlığın yüreğini teskin etmek istedik. Bu amaçla *Zor Zamanları Okuma Usûlüne* dair İslam'ın berrak hakikatlerini ele aldık. Zannedildiği gibi bu tür musibetlerin birer ilahî afet değil, birer ilahî ayet olduğunu, bu tür ilahî ayetlerin ise ibareler üzerinden değil, ibretler üzerinden okunması gerektiğini ifade ettik.

İkinci derste, bu tür hâdiseleri ilimden hikmetten uzak bir şekilde yorumlayan yanlış din telakkilerinin, inanç dünyamızda oluşturduğu tahribatı gidermek istedik. Bu amaçla “kötülük problemi” üzerinden *Zor Zamanların İnanç Dünyamıza Etkilerini* ele aldık.

Üçüncü derste, evlerinde karantina altında kaldığı için milyonların işinden olduğu, gelecek endişesini derinden hissettiği bu zor zamanlarda toplumsal vazifelerimizi hatırlatmak gerektiğini düşündük. Bu nedenle toplumsal bağışıklık sistemimizin önemine işaret ettik, *Zor Zamanların Ahlakı* üzerinde durduk.

Dördüncü derste, ortak hüznümüze, müşterek kaygımıza rağmen kutuplaşan dünyamızı konu edindik. Pandemi sürecini birlik, beraberlik ve kardeşlik adına bir imkân ve fırsata dönüştürmek için *Zor Zamanlarda Söz Ahlakını* ele aldık.

Beşinci derste, İslam'a ve Müslümanlara içeriden ve dışarıdan yöneltilen can yakıcı eleştirilerin kaynaklarından biri olan dindarlık-ahlak ilişkisini işledik. Ahlak üretemeyen çelişkili dindarlık tezahürlerine değinerek ahlak üretebilecek gerçek dindarlık ilkelerini ifade ettiğimiz *Zor Zamanlarda Dindarlık ve Ahlak* konusunu ele aldık.

Altıncı derste, ibadet hayatımızı derinden etkileyen bu hâdisenin ibadete dair onlarca meseleyi beraberinde getirmesi nedeniyle *Zor Zamanlarda İbadet Hayatımızı* ele aldık.

Yedinci derste, ibadet hayatımızı kuşatan üç büyük tehlikeden ve bunların çarelerinden söz ettik. Dersimizin Ramazan'a denk gelmesi münasebetiyle Aliya İzzetbegoviç'ten Sezai Karakoç'a modern zamanlarda İslam dünyasında oruç ve Ramazan'ın hikmetleri hakkında yazılar yazan, kitaplar telif eden kalem erbabının zengin değerlendirmeleri üzerinden oruç ve Ramazan'a dair hikmet okumaları yaptık.

Sekizinci derste, karantina altında geçirdiğimiz için pek çok nimetinden mahrum kaldığımız Ramazan Mektebinin talebesi nasıl oluruz, diyerek *Zor Zamanlarda Ramazan Mektebi* konusunu ele aldık. Zor zamanlarda hüznümüzü sevince, mahrumiyetimizi rahmete, muhasaramızı muhasebeye dönüştürmenin yollarını aradık.

Dokuzuncu ders vakti geldiğinde Ramazan'ın da sonuna varmış, bayram arifesine ulaşmış olduk. Hüznün, endişenin kol gezdiği, umutsuzluğun yaygınlaştığı bu zor zamanlarda insanlığa umut taşıyalım istedik; bayramların inanç, ibadet, tarih ve medeniyet boyutunu ihmal etmeden *Zor Zamanlarda Bayram Sevincini* işledik.

Çalışmanın kitaplaşma sürecinde değerli katkılar sunan Enstitümüzün kıymetli araştırmacılarına ve özellikle son okumayı yapan Dr. Hatice Görmez'e teşekkür etmeyi, yerine getirilmesi gereken bir vazife addediyorum.

Bu vesileyle bu zor zamanların, insanlık ailesinin varoluş gayesini, yaratılış hikmetini keşfedeceği yeni bir anlam arayışına vesile olmasını niyaz ediyorum. Pandemi sürecinde

hayatını kaybedenlere bir kez daha Rahmân ve Rahîm olan Yüce Rabbimden rahmet diliyor, tedavi gören tüm insanlara acil şifalar diliyorum.

Mehmet Görmez

Ankara 2021

1. ZOR ZAMANLARI OKUMA USÛLÜ¹

İslâm Düşünce Enstitüsünde öğrencilerimizle daha çok usûl ilimlerine yönelik dersler yapıyoruz. Hem İslam'ı bir bütün olarak anlama usûlü hem de İslami ilimlerde usûl, Enstitümüzün temel ihtisas alanıdır.

Bugünkü dersimizde içinden geçtiğimiz bu istisnai zor zamanları dikkate alarak farklı bir usûl üzerinde durmak istiyorum. İslam'da musibetleri, afetleri, hastalıkları okuma usûlünden bahsetmek istiyorum.

Bu gibi afetleri nasıl anlamak gerekir? İddia edildiği gibi bu, gerçekten bir ilahî azap mıdır? Yoksa farkına varamadığımız bir rahmet midir? Bazılarının haddini aşarak iddia ettiği gibi bu, bir kıyamet midir? Yoksa bir ayet ve ibret midir? Ebedî ve ezeli kitabımız Kur'an, bu gibi konularda ne diyor? Sevgili Peygamberimizin bu konudaki tavsiyeleri nelerdir? İşte bugünkü usûl dersimizde daha çok bu soruların cevabını aramaya çalışacağım.

Evet, bugün insanlık, yeni bir vakıa ile karşı karşıyadır. Kısa denilebilecek bir zaman diliminde yeni bir sürece girdi insanlık. Belki de bundan sonra tarih, koronavirüsten önce koronavirüsten sonra diye ikiye ayrılarak anlatılacaktır. Üç ay gibi kısa bir süre önce Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıktığı bildirilen bir virüs âdetâ bütün insanlığı teslim aldı. Hayat, durma noktasına geldi. Ülkeler birbirlerine sınırlarını kapattı. Ulaşım asgari düzeye indi. Ticaret hayatı yavaşladı. Eğitime, hatta toplu ibadet hayatına ara verildi. Caddeler, sokaklar, şehirler ıssızlaştı. İnsanlar evlerine kapandı.

Şüphesiz insanlık ilk defa bu gibi salgınlarla karşı karşıya kalmadı. Nitekim insanlık tarihi, bu tür musibetlerle doludur. Bir açıdan bakıldığında tarih; afetlerin, açlıkların, kuraklıkların ve hastalıkların tarihidir. Kolera, verem, tifo, influenza, SARS, AIDS gibi nice bulaşıcı hastalıklarda yüzbinlerce insan hayatını kaybetti.

Daha İslam tarihinin ilk zamanlarında Hz. Ömer döneminde Amvas vebasında içinde onlarca seçkin sahabinin bulunduğu 25 bin insan can verdi. Geçen yüzyılın başında, I. Dünya Savaşı sırasında Avrupa kıtası, nüfusunun üçte birini sadece bulaşıcı hastalıklarda kaybetti.

Ancak bunların hiçbiri bugün yaşadıklarımıza benzemiyor. Tarihte yaşananların hiçbirisi bugünkü gibi küresel salgına dönüşmemiştir. Evet, bugün insanlık küresel bir salgınla karşı karşıya. Bu salgın bütün insanlığı büyük bir korku ve endişeye sevk etti. Bütün insanlığı çaresiz bir gelecek endişesi kapladı.

Üstelik bütün bunlar insanın en güçlü olduğu bir zamanda gerçekleşiyor. Bilgi, bilim, teknoloji, iletişim devrimlerinin yaşandığı, bütün dünyayı yok edecek güçte nükleer ve kimyasal silahların üretildiği bir dünyada, nano teknoloji ile insanlığın yeni bir gelecek kurguladığı bir zamanda ortaya çıkıyor. Tıbbın ve ilaç sanayisinin zirve yaptığı, ölümsüzlüğün çarelerinin araştırıldığı, uzayda yaşam alanlarının arandığı bir dünyada zuhur

¹ 20 Mart 2020 tarihli YouTube dersi.

ediyor. Kibrin, azgınlığın, şımarıklığın kol gezdiği böyle bir zaman diliminde ancak mikroskopla görülebilen bir virüs, bütün insanlığın hayatını âdeta teslim almış durumda. Hepimiz evlerimize kapanmış; âdeta meçhul akıbetimizi bekliyoruz.

Sağlık Bakanlığı, sağlık çalışanları, doktorlar, sağlık otoriteleri üstüne düşen vazifeleri hakkıyla ifa ediyorlar. Allah onlardan razı olsun. Temizliğe nasıl riayet edeceğimizi, karantina şartlarına nasıl uymamız gerektiğini bütün yönleriyle anlatmaya çalışıyorlar.

Kitle iletişim araçları, sosyal medya ağları, Çin'den İtalya'ya, İran'dan ABD'ye kadar dünyanın her yerindeki her vakayı her an tüm dünyayla paylaşıyorlar.

Musibetlerin Manevi, Metafizik Boyutu

Ancak bir konu ihmal ediliyor; hem de önemli bir konu. Bu salgının insani, sosyal ve toplumsal boyutları henüz tam olarak konuşulmaya başlanmadı. Bu işin ruhi, manevi, metafizik boyutu üzerinde henüz yazılar yazılmaya, kitaplar kaleme alınmaya başlanmadı. Oysa bu sorun artık sadece bir sağlık meselesi olmaktan çoktan çıkmıştır.

Her konuda olduğu gibi bu konuda da insanlık ihtilaf edecektir. Bilim insanları, felsefeciler, din adamları, her biri kendi zaviyesinden bu meseleyi değerlendirecektir. Meseleyi sadece bir açıdan ele almaktan ziyade bütüncül bir yöntemle ele alarak ancak doğru bir sonuca ulaşabiliriz.

Zira bu gibi meseleleri bilim açıklar, akıl ve felsefe düşündürür, din ise anlamlandırır. Dinin verdiği anlam, İslam söz konusu olduğunda bilimin açıklamasını, aklın ve felsefenin düşüncesini göz ardı etmez. Zira bilim Rabbimizin kâinata yerleştirdiği ayetlerin tefsiri; akıl ve düşünce de onun insana en büyük ihsanıdır.

Tarihte korkuları yenmek, endişeleri bertaraf etmek, ölüm korkusunu aşmak, hatta Şairimizin ifadesiyle “ölümleri öldürmek” ancak dinin verdiği yüksek mana ile mümkün olabilmiştir. Bugün de yine bilimi ve aklı yok saymadan İslam'ın verdiği manalarla yaşadıklarımızı daha doğru anlamlandırabiliriz.

İlahî vahyin yol gösterici olmadığı zamanlarda insanlık, başına gelen afet ve musibetleri bazen sadece hurafe ve tılsımlarla bazen sadece astroloji ile izah etme yoluna gitmiştir. Çoğu zaman da bu musibetler ya tanrıların savaşlarına yahut gazaplarına bağlanmış, kimi zaman da uğursuz addedilen insanlara mal edilmiştir. Tekvin ile tenzili birleştiren yani kâinatın ayetleri ile Kitab'ın ayetlerini birleştiren ilahî vahiy ise bu konuda da insanları her türlü batıl ve hurafeden kurtaracak doğru yolu göstermiştir.

Musibetleri İlahî Afet Yerine, İlahî Ayet Olarak Okuma

İlahî vahyi bir bütün olarak ele aldığımızda, insanı, vahyi ve kâinatı birlikte ele aldığımızda görürüz ki, her şeyden önce bu tür musibetler birer ilahî afet değil, birer ilahî ayettir.

Bazen öfke ile iddia edildiği gibi afetler azap değildir. Fâtır suresinde Rabbimiz şöyle buyurur: “وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى” / Şayet Allah insanları yapip ettikleri yüzünden hemen cezalandıracak olsaydı, yerin üstünde tek bir canlı

bırakmazdı.”² Fussilet suresinde ise şöyle buyrulur: “وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ” / Nitekim Allah kullarına zulmedecek değildir.”³

Birilerinin haddi aşarak iddia ettiği gibi kıyamet de değildir. Çünkü kıyametin bilgisi hiçbir peygambere dahi verilmemiştir. Hadis kitaplarımızda alametlerinin varlığı, kıyametin bilgisinin birilerine verildiği manasına gelmez. Geldiler, sevgili Peygamberimize sordular: “ماذا أعددت لها؟ / Sen ona ne hazırladın? dedi. Tekrar sordu: متى الساعة يا رسول الله؟ / Kıyamet ne zaman Ya Resulallah? Allah Resulü yine: ماذا أعددت لها؟ / Ne hazırladın? dedi. Üçüncü kez tekrar sordu; aynı cevabı verdi. ماذا أعددت لها؟ / Sen ona ne hazırladın?”⁴ Bir başka hadisinde Allah Resulü, “ان قامت الساعة”⁵ buyurur. Buna göre insanın vazifesi, yarın kıyametin kopacağını bilse bile elindeki fidanı dikmektir.

Kur'an'a göre başımıza gelen bu musibet, bir ayettir. Ayetin sözlük manası *işarettir*. Her mümin bu işareten farklı bir ibret çıkarır. İşaretler, sadece ibareler üzerinden değil, ibretler üzerinden okunur. Allah'ın “فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ” / İbret alın, Ey Akıl Sahipleri.”⁶ emri, tam da bu konulara yöneliktir. Nitekim Kur'an, Nuh Tufanını dahi bir musibet olarak değil, bir ayet olarak göstermiştir: “وَجَعَلْنَاهُمْ لِّلنَّاسِ آيَةً” / Böylece biz onu ibret için bir ayet yaptık.”⁷

Bu koronavirüs musibeti bir ilahî ayet olarak okunduğunda bazıları bunun sebebinin insanlığın dünyayı hoyratça kullanmasına bağlayacaktır. Bazıları dünyanın artık insanı taşıyamaz hâle geldiğinden söz edecektir. Kimileri bunu yıllardır Arakan'da, Doğu Türkistan'da, Suriye'de, Yemen'de yaşanan insanlık trajedilerine bağlayacaktır. Kimileri ise ülkelerin sınırlarını Suriyeli muhacirlere kapatmalarına bağlayacaktır. Bazıları mazlum Suriye halkı üzerinden yürüyen küresel çatışmalara bağlayacaktır. Bazıları da bunun cevabını Akdeniz'in sahillerine vuran çocuk cesetlerinde arayacaktır. Bazı insanlar bu haz ve hız çağında insanın kendini, evini, kalbini, ruhunu, Rabbini unutmaya bağlayacaktır. Kimi insanlar kendimizi evlerimize kapatmamızın sebebinin eşimizi, ailemizi, çocuklarımızı ihmal etmemize bağlayacaktır. Bazı müminler Kâbe'nin, Mescid-i Nebevi'nin, Mescid-i Aksa'nın, camilerin, cumaların kapılarını yüzümüze kapatmalarını, onları ihmal etmemize, yad ellere terk etmemize bağlayacaktır. Kimi müminler de umreden umreye hacdan hacca cumadan cumaya günahlarımızı affettirmenin mümkün olmadığına bağlayacaktır. Kimileri bunu yıllardır Afrika'da açlıktan ölen çocukların ahına bağlayacaktır. Bazıları içine hapsediğimiz karantinayı on yıldır süregelen Gazze'nin muhasarasına bağlayacaktır. Kimileri Allah'ın rızık olarak verdiği helal ve temiz gıdaları terk etmekte arayacaktır.

Aslında bu başımıza gelenleri ayet olarak değerlendirdiğimizde bu anlamların tamamı doğru olacaktır. Ve bu zengin anlamlar haritası insanlığı kendisi ve tabiat üzerinde yeniden düşündürecek, yeni bir rahmete taşıyacaktır.

² 35/Fâtır, 45.

³ 41/Fussilet, 46.

⁴ Beyhakî, *Sünenü'l-Kubrâ*, III. 318; İbn Huzeyme, *Sahîh*, III. 149.

⁵ Buhârî, *Edebu'l-Mufred*, 168; İbn Hanbel, *Müsned*, III. 184.

⁶ 59/Haşr, 2.

⁷ 25/Furkân, 37.

Bu musibet bir ayet ve ibret olarak okunduğunda insan kendisi ile yüzleşecektir. İnsan dünya ile ilişkilerini yeniden gözden geçirecektir. Eşiyle, dostuyla, ailesiyle, çevresiyle ilişkilerine çekidüzen verecektir. Bu namütenahi zengin anlamlar dünyasını terk edip bu tür musibetleri belli bir kişiye, olaya, topluma bağlamak, ilahî azap ve kıyametle izah etmek sonsuz ayetleri okuyamamak manasına gelir. Ve bizi ibretten koparır, ibareye mahkûm eder. Sorunlarımızı çözmez, bilakis krizlerimizi derinleştirir.

Musibetleri Doğru Anlamının Önündeki Engeller

Bu tür musibetleri vahyin ışığında doğru anlamamızın önündeki engeller şunlardır.

Birincisi bu tür hâdiseleri kâinatın yaratıcısını, Allah'ı yok sayarak, sünnetullahı göz ardı ederek okumak ve yorumlamak, yapılabilecek en büyük yanlışlık olur.

İkincisi bu tür hâdiseleri insanın sorumluluklarını ortadan kaldıracak şekilde yorumlamak. Yüce Rabbimiz şöyle buyurur: “ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمَلُوا / Karada ve denizde ortaya çıkacak bozgunculuğun sebebi insanın yapmış olduklarıdır.”⁸

Üçüncüsü insanın haşa kendisini Allah'ın yerine koyması, Allah adına konuşması. Bu, Allah'ın şu olaylardan dolayı şu topluma verdiği cezadır, dediğimiz zaman Allah adına konuşmuş oluruz; ki, bu da asla doğru değildir.

Dördüncüsü Allah'ın halk ettiği sebepleri yok saymak, tedbiri elden bırakmak. Bilhassa bu gibi salgın hastalıklarda sağlık otoritelerinin önerileri dinin de önerileridir. İslamiyet bir insan canını korumayı can emniyetini sağlamayı en büyük esas kabul etmiştir.

Resul-i Ekrem on dört asır önce kendi dönemi için salgın hastalıklara karşı karantina ilkelerini en iyi şekilde belirlemiştir. “لا يوردن ممرض على مصحح / Hasta bir insanı sağlıklı insanların yanına götürmeyin.”⁹ buyurmuştur. “إذا وقع بأرض وأنتم بها فلا / Bir yerde salgın varsa oraya girmeyin. Olduğunuz yerde salgın hastalık ortaya çıkarsa oradan çıkmayın.”¹⁰ buyurmuştur. Hz. Ömer veba salgınından dolayı Şam'a girmeyip geri dönünce Valisi Ebu Ubeyde b. Cerrah, -ki o da vebadan vefat eden büyük sahabilerdendir- “أفرارا من قدر الله يا عمر / Allah'ın kaderinden mi kaçırıyorsun Ya Ömer, deyince Hz. Ömer şu cevabı vermiştir: “أفرارا من قدر الله إلى قدر الله / Allah'ın kaderinden başka bir kaderine kaçıyorum.”¹¹

Salgın Hastalığa Karşı Alınacak Tedbirler

Bu salgın hastalığa karşı alacağımız tedbirleri üçe ayırmak mümkündür.

Öncelikle az önce ifade ettiğimiz gibi bulaşmasını önlemek için günün gerektirdiği her türlü yola başvurmak dinin emridir. Evlerimizde kalışımızı aile muhabbetini yeniden keşfetmemize vesile kılabiliriz. Camilerden uzak kalmamızı evlerimizin mabede dönüşmesine vesile

⁸ 30/Rûm, 41.

⁹ Ebû Dâvûd, Tıb, 24.

¹⁰ Buhârî, Tıb, 30; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 6.

¹¹ Aynî, 'Umdetu'l-Kârî, XXI. 383, 384.

kılabiliriz. Aynı zamanda bu, Allah Resulü'nün de emridir: Evlerinizi mabet edinin: “صلوا في بيوتكم ولا تتخذوها قبورا” / Evlerinizde namaz kılınız, oraları kabirlere çevirmeyiniz.”¹²

İkinci tedbir, ilim adamlarının bu hastalığın şifasını bulmasıdır. Böyle bir hastalığa çare olmak bir kulun nail olabileceği en büyük derecedir. “وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا” / Kim bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur.”¹³ Allah Resulü de “خير الناس أنفعهم” / İnsanların en hayırlısı bütün insanlığa en çok faydası olandır, buyuruyor.”¹⁴ İnsanlık, birbirini yok edecek silah üretme yarışını bırakıp birbirinin derdine çare üretmeye odaklanmalıdır.

Ve son büyük tedbir ise dua, dua, dua. Yüce Rabbimiz şöyle buyurur: “وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ ۖ فَآخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾ فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ / Andolsun ki senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Ardından, belki yalvarıp yakarırlar diye onları darlık ve hastalıklara uğrattık. Hiç olmazsa verdiğimiz bu musibetler başlarına geldiğinde saygıyla dua edip yalvarsalardı! Fakat kalpleri iyice katılaştı; şeytan da onlara yaptıklarını şirin gösterdi.”¹⁵

Elbette el açıp en büyük ilticagâhımıza yönelmek, ona dua edip yalvarmak önemlidir. Her gün aile efradı ile birlikte Rabbimize el açıp yalvardığımız bir vaktimiz mutlaka olmalıdır.

Ancak en kabule şayan dua fiilî duadır. Bugünden itibaren dualarımızı büyük bir iyilik hareketine dönüştürelim. Bu zor zamanlardan geçerken bir ev ve dükkân sahibinin, kirasını ödeyemeyen kardeşine ikramı en büyük duadır. Bir işverenin bu zor zamanlarda işe gelemeyen işçisinin ücretini vermeye devam etmesi en büyük duadır. Bir kimsenin, alışverişini yapamayan komşusuna yardımcı olması en büyük duadır. İlahî rahmeti celp edecek, bela ve musibetleri defedecek en büyük dua bu zor zamanlarda büyük bir iyilik hareketi başlatmaktır; herkesin birbirine iyilik yapmasıdır. Musafaha etmekten alıkonulmayı kalplerin buluşmasına, yüreklerin dokunuşuna dönüştürebiliriz pekâlâ.

Bu tür hastalıklarla imtihan edilmekle şöhret bulmuş büyük peygamber Hz. Eyüp'ün duası ne güzeldir: “وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَيُّوبَ الْمَسْنِي الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ” / Rabbimiz, başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en merhametlisin.”¹⁶

¹² Buhârî, Ezân, 81, İ'tisâm, 3, Salât, 52, Teheccüd, 37; Müslim, Musâfirîn, 208, 209, 213.

¹³ 5/Mâide, 32.

¹⁴ Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I. 365.

¹⁵ 6/En'âm, 42-43.

¹⁶ 21/Enbiyâ, 83.

2. ZOR ZAMANLARIN İNANÇ DÜNYAMIZA ETKİLERİ¹⁷

Bu dersimizde sizlerden elen talepler doğrultusunda *Zor Zamanların İnanç Dünyamıza Etkileri* üzerinde durmak istiyorum. Bu konuda özellikle gençlerimizin zihninde oluşan önemli sorular olduğunu biliyorum. Teferruata girmeden konuyu usûl ve esas açısından ele almak istiyorum.

Tarih bize göstermiştir ki, vuku bulan bu tür musibetler, salgın hastalıklar, depremler, kıtlık ve savaşlar birey ve toplumların inanç dünyalarında büyük sarsıntılar meydana getirmiş; dinî hayatlarını derinden etkilemiştir. Ancak tarihen sabit olan bir husus daha var ki dinî hayatı sağlam, inanç dünyaları güçlü, ahlaken mazbut toplumlar bu gibi sarsıntılardan en az etkilenmişlerdir.

Büyük salgınların tarihine baktığımız zaman bu tür büyük bulaşıcı hastalıkların, tarihin akışını hızlandırdığını müşahede etmekteyiz. Bu tür hâdiseler fikir planında, düşünce sahasında, kültürel alanda geniş çaplı sorgulamalara yol açmış, hatta kadim olanı büyük oranda bitirmiş, yeni doğumları beraberinde getirmiştir. Peygamberimizin veladetinden otuz yıl önce miladi 541 yılında dünyayı saran Jüstinyen Vebası o zamanın iki büyük imparatorluğu, Roma ve Sasani imparatorluklarını çökme noktasına getirmiş ve müstakbel İslam fetihlerinin önünü açmıştır. Miladi 1351 yılında Avrupa'yı saran ve yaşayan nüfusun yüzde kırkının ölümüne yol açan Kara Veba ise Orta Çağ'ın karanlık dönemlerini kapatmıştır. Sonradan keşfedilen bir mikroskop veya bir aşı, Kilisenin hastalıklar ile ilgili ürettiği bütün kelimayı boşa çıkarmıştır. Onun için yeri gelmişken ifade etmek isterim ki hiç kimse bu konularda ileride aklımızı mahcup edecek sözleri söylemede acele etmemelidir. Hele hele Allah'ın dini adına konuşurken çok daha dikkatli olmak gerekir diye düşünüyorum.

Sevgili Peygamberimiz (sas.), bir buçuk yaşındaki oğlu İbrahim ölünce çok üzülmüştü. Bütün Medine'ye bir hüznün çökmüş; aynı gün bir de Güneş tutulması olmuştu. Sahabe, Güneş tutulmasını İbrahim'in ölümüne bağladı ve herkes bu yönde yorum yaptı. Bunun üzerine Allah Resulü (sas.) derhal ashabını toplayarak bir hutbe irad etti ve şöyle dedi: “أيتها الناس إن الشمس والقمر آيتان من آيات الله لا ينخسفان لموت أحد ولا لحياته فإذا رئيتم ذلك فادع الله وكبره و صلوا و تصدقوا / Güneş ve Ay, Allah'ın iki ayrı ayetidir. Hiç kimsenin ne ölümü ne de hayatı için tutulmazlar. Böyle bir şey gördüğünüzde Allah'a dua ediniz, tekbir getiriniz, namaz kılınız ve sadaka veriniz.”¹⁸

İnanç Dünyamızda “Kötülük Problemi”

Bu gibi zor zamanlarda bilhassa genç dimağlar bir sorgulama içine girerler. Bana gelen onlarca sorudan da bu anlaşılmaktadır. Eğer Allah var ise ve Allah mutlak rahmet, mutlak adalet ve mutlak kudret sahibi ise niçin bu kötülüğe izin verir. Her şeyin halıkı o olduğuna göre niçin herkese zarar veren bu virüsü yaratır? Eğer bazıları onu biyolojik bir silah olarak laboratuvar ortamında ürettiyse Allah buna neden izin verir? Dünyada şer, kötülük, elem,

¹⁷ 7 Nisan 2020 tarihli YouTube dersi.

¹⁸ Buhârî, Küsûf, 2; Müslim, Küsûf, 1.

hüzün, acı, keder neden var? Masum çocuklar niçin ölür? Bütün dinlerin tarihinde en zor sorular bu gibi zamanlarda sorulmuş ve nice insanlar tatminkâr cevaplarla Hakk'ı ve doğruyu bulurken niceleri de inançlarını kaybetmişlerdir. Bununla beraber şer ve kötülük problemini izah edemediği için inancını kaybeden hiç kimse şer ve kötülüğe bir anlam da verememiştir.

Öncelikle gençlerin bu gibi zor sorularını hatta sorgulamalarını son derece tabîi, insani sorgulamalar olarak kabul etmek, doğru ve tatminkâr cevaplar vermek için çalışmak bizim vazifemizdir. Gençlerin bu gibi sorularını hakikat arayışında İbrahimî tavır olarak değerlendirmeliyiz. Hz. İbrahim Allah'ın peygamberi ve tevhid ümmetinin öncüsü olduğu hâlde “رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ / Rabbim, sen ölüleri nasıl diriltiyorsun, diye sordu. Rabbimiz İbrahim'e “أَوَلَمْ تُؤْمِنْ / İnanmıyor musun, dedi. İbrahim “بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيُطْمِئِنَّ قُلُوبِي / İnanıyorum, ancak kalbim mutmain olsun diye soruyorum, dedi.”¹⁹

Bugünkü gençler de inanıyorum ancak aklım mutmain olsun diye soruyorum, diyorlar. Öyleyse akli ve kalbi mutmain kılacak cevaplar vermemiz lazım. Bugünkü gençlere aklını bir kenara koy gel iman et, diyemezsiniz. Akli da kalbi de tatmin edecek bir iman dili ile konuşmamız gerekir.

Öncelikle şunu bilmek gerekir ki: varoluşun gayesi bilinmeden, yaratılışın hikmeti anlaşılmadan, doğru bir âlem tasavvuru ve ahiret inancı olmadan dünyada şer, kötülük, acı, elem ve üzüntünün varlığı izah edilemez.

Yüce Rabbimizin Esmâ-i Hüsnâsı içinde en mühimlerinden biri hakîm sıfatıdır. Yani o, hikmet sahibidir. Buna göre varlıkta, yaratılışta ve dinde abes yoktur. Mü'minûn suresinde “أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا / Sizi abes yere yarattığımızı mı zannediyorsunuz?”²⁰ Kur'an'da abes üç farklı kelimeyle ifade edilmiştir. Lağv, lehv, sehv; anlamsız, faydasız, gayesiz. Buna göre yaratılışta, varlık âleminde ve dinde anlamsız, faydasız, gayesiz hiçbir şey yoktur.

İfade etmek gerekir ki, varlık âleminde mutlak kötülük yoktur. Kötülük bizatihi bir varlık değildir. Ve hiçbir kötülük doğrudan Allah'a isnat edilemez. Ancak sonsuz hikmetlerle kötülüğün mahlûkat arasında bulunmasına izin verir. Nasıl ki karanlık olmadan aydınlığı anlayamaz, batıl olmadan hakikati tanıyamazsak; zulüm olmadan da adaleti fark edemez, kötülük olmadan da iyiliği idrak edemeyiz. Ancak hiçbir zulmün sebebini, batılın varlığını ve hiçbir kötülüğü Allah'a isnat edemeyiz. “رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا / Rabbimiz hiçbir şeyi batıl yere yaratmamıştır.”²¹

Allah Kur'an'da üç farklı yerde şöyle buyurmuştur: “وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا / Rabbin hiç kimseye zulmetmez.”²² “وَمَا رَبُّكَ / Hiçbir kimseye zerre kadar zulmedilecek değildir.”²³ “وَمَا رَبُّكَ / Rabbin hiçbir kuluna da zulmedecek değildir.”²⁴ Dahası Şûrâ suresinde ise “وَمَا / İnsanın başına gelen her musibetin kendi yapıp ettikleri yüzünden olduğu; ancak Allah'ın birçoğunu bağışladığı belirtilmiştir.”²⁵

¹⁹ 2/Bakara, 260.

²⁰ 23/Mü'minûn, 115.

²¹ 3/Âl-i İmrân, 191.

²² 18/Kehf, 49.

²³ 4/Nisâ, 77.

²⁴ 41/Fussilet, 46.

²⁵ 42/Şûrâ, 30.

Sevgili Peygamberimiz de Rabbine şöyle nida etmiştir. “ لبيك وسعديك والخير كله في يدك والشر ليس اليك / Rabbim, sadece sana yöneldim. Bütün hayır ve iyilikler senin elindedir. Şer ve kötülük ise senden değildir, sana izafe edilemez.”²⁶ Bu bakımdan Amentüdeki “خيره وشره من الله” ifadesi yaratılış bakımındandır, isnat bakımından değildir.

Eğer yeryüzünde kötülük olmazsa yaratılışın gayesi kaybolur. Allah, iyiliği, adaleti, merhameti yeryüzüne egemen kılmayı; kötülüğü, zulmü, acımasızlığı ortadan kaldırmayı insanın varoluş gayesi olarak zikretmiştir. Hâl böyleyken bizim Allah'a dönüp sen niye kötülüğü yarattın, niçin kötülüğü önlemiyorsun, deme hakkımız olur mu? Dünyada hiç kötülük olmasaydı insana irade ve özgürlük verilmezdi. İnsan iyi olmakla kötü olmak arasında, hatta mümin olmakla kafir olmak arasında muhayyer bırakılmazdı.

İnsanın, varlığın ve hayatın yaratılışının hikmeti imtihandır. Bu dünya imtihan dünyasıdır, hesap ve ceza yeri değildir. Şunu da ifade etmek gerekir ki; bu hususta imtihanı kaybetmekten daha tehlikeli olan şey, imtihanda olduğumuzu kabul etmemektir. Allah Mülk suresinde şöyle buyurmaktadır: “الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا” / Hanginizin davranışça daha iyi olduğunu deneyerek göstermek için ölümü ve hayatı yaratan odur.”²⁷

A'râf suresinde ise şöyle buyrulur: “وَبَلَّوْنَا هُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ” / Onları grup grup yeryüzüne dağıttık. İçlerinden bazıları iyi kimselerdir, bazıları da böyle değildir. Bu sonuncuları, belki dönüş yaparlar diye, iyi durumlarla da kötü durumlarla da imtihan ettik.”²⁸ Enbiyâ suresinde ise Yüce Rabbimiz şöyle buyurur: “وَتَبْلُوَكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِنَّا تُرْجِعُونَ” / Denemek için sizi kötü ve iyi durumlarla imtihan ederiz. Sonunda bize geleceksiniz.”²⁹

Varlık âleminde bize kötü gelen nice şeylerde hayır vardır. Nitekim Rabbimiz Bakara suresinde şöyle buyurur: “وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ” / Kötü bildiğiniz nice şeylerde sizin için hayır vardır. Hayır bildiğiniz, iyi bildiğiniz nice şeyde sizin için şer vardır.”³⁰

Hastalıkların Anlamı ve Hikmeti

Gerek birey olarak gerekse toplum olarak karşı karşıya kaldığımız hastalıkların da bir anlamı, bir gayesi, bir hikmeti ve bir felsefesi vardır. Hastalıklar insanın yaratılış gayesine hizmet ederler. Hastalıklar, yaratılışımızın hikmetini bize hatırlatan birer ilahî ikazdır. Hastalık olmadan sıhhat, sağlık ve afiyetin kıymetini bilemeyiz. Hayatta korku, kaygı ve endişe olmadan güven, eman ve emniyetin kıymetini bilemediğimiz gibi.

Hastalıklar, sadece ilahî ikazlar da değildir. Bazı kullar için rahmettir, bazılarının günahlarına kefarettir. Bazı kullarının ise derecelerini yükseltmek içindir. Bazen insanlığı daha büyük musibetlerden korumak bazen de kendisini ve Rabbinin unutanlara hatırlatmak içindir. Kimi zaman makam-mevki, mal-mülk gibi değer ve kıymet verdiğimiz nice şeyin hiçbir değerinin olmadığını göstermek içindir. Bazen de bir nefes sıhhat gibi değer ve kıymet vermediğimiz nice şeyin ne kadar değerli olduğunu fark ettirmek içindir. Nitekim iki asırdır yaptığı peş peşe devrimlerle tabiatı esir alıp hoyratça talan eden, icat ettiği nükleer ve kimyasal silahlarla

²⁶ Ebû Dâvûd, Salât, 118-119.

²⁷ 67/Mülk, 2.

²⁸ 7/A'râf, 168.

²⁹ 21/Enbiyâ, 35.

³⁰ 2/Bakara 216.

dünyayı tehdit eden, yeryüzünü masumlara dar eden, dünyada yaptığı bozgunculuk yetmezmiş gibi uzayda kendine egemenlik arayan insanoğluna küçücük bir virüs ne büyük dersler veriyor!

Tarihte olduğu gibi içinden geçtiğimiz bu zor zamanlardan sonra da insanlığın yeni bir anlam arayışına gireceği muhakkaktır. Bugün biz müminler olarak, bu zor zamanları, koronavirüsü, karantinayı hayatımızda bir milada dönüştürebiliriz. Allah Resulü bir hadisinde şöyle buyurur: “ان قامت الساعة وفي يد احدكم فسيلة فان استطاع ان لا تقوم حتي يغرسها فليغرسها” / Kıyamet kopsa bile sizden birinin elinde bir fidan varsa onu dikmeden mümkün olduğu kadar yerinden kalkmasın.”³¹ Bugün elimizdeki tüm fidanları dikme günüdür. İhmal ettiğimiz gönüllere merhamet tohumları ekme günüdür.

³¹ Buhârî, *Edebu'l-Mufred*, 168; İbn Hanbel, *Müsned*, III. 184.

3. ZOR ZAMANLARIN AHLAKI³²

Bugün içinden geçtiğimiz zor zamanları dikkate alarak şu soruların cevabını vermeye çalışacağım.

Birincisi zor zamanların imanı ve zor zamanların ahlakı ne demektir?

İkincisi bu süreçte toplumsal ve manevi bağışıklık sistemimizi nasıl güçlendiririz?

Üçüncüsü insanlık ailesi olarak bu süreci rahmete nasıl dönüştürürüz?

Biliyorum, bugün ders verme günü değil, ders alma günüdür.

Bugün dertlenme günü değil, dertlere derman olma, sıkıntıları bertaraf etme günüdür.

Ancak, ele alacağım konuların dertlere derman olmaya, sıkıntıları bertaraf etmeye bir nebze de olsa katkısı olacağını ümit ediyorum.

Tarih boyunca insanların, milletlerin ve toplumların zor zamanları olmuştur. Bugün ise bütün insanlığın zor bir zamandan geçtiğini hep birlikte müşahede ediyoruz.

Kur'an'da “الْبَأْسَاءِ وَالصَّرَاءِ” şeklinde³³ ifadesini bulan zor zamanların bir imanı, bir de ahlakı vardır.

Zor Zamanların İmanı

Zor zamanların imanı büyük bir umutla Rabbe yöneliştir.

Zor zamanların imanı insana umut ve sevinç taşımaktır.

Zor zamanların imanı asla yeis ve ümitsizliğe kapılmamaktır.

Zor zamanlarda mümine yakışmayan tavır ümitsizliktir. Kur'an, bolluk ve kolaylık zamanlarında şımarmak ile zorluk ve sıkıntı anlarında ümidi kesmeyi aynı yanlışlık olarak görmüş ve insanın bu özelliğini pek çok yerde eleştirmiştir:

Yüce Rabbimiz İsrâ suresinde insanın bu yönünü şöyle nazara verir: “وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ / İnsana nimet verdiğimiz zaman yüz çevirip yan çizer; başına bir kötülük gelince de hemen karamsarlığa düşer.”³⁴

Rûm suresinde ise insanın bu yönüne şöyle dikkat çeker: “وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِيبُهُمْ / İnsanlara bir nimet tattırdığımızda buna sevinirler; fakat kendi elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir bela gelse hemen ümitsizliğe düşerler.”³⁵

Fussilet suresinde de bu hususa şöyle işaret eder: “لَا يَسْمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَوْسُ / İnsan, iyi şeyleri istemekten usanmaz; başına bir kötülük geldiğinde ise büsbütün ümitsiz ve karamsardır.”³⁶

³² 27 Mart 2020 tarihli YouTube dersi.

³³ 7/A'râf, 94.

³⁴ 17/İsrâ, 83.

³⁵ 30/Rûm, 36.

Zor Zamanların Ahlakı

Zor zamanların ahlakı, ihsan ahlakıdır, îsâr ahlakıdır, infak ahlakıdır, affetme ahlakıdır, sabır ahlakıdır.

Zor zamanların ahlakı ihsandır. İhsan her türlü kötülüğe karşı iyilikle mukabele etmektir. İşi kolay kılmaktır. Bu mücadelede hiçbir kardeşimizin yere düşmesine izin vermemektir.

Zor zamanların ahlakı îsâr ahlakıdır. Her hâlükârda başkasını kendimize tercih etmektir.

Zor zamanların ahlakı infak ahlakıdır. Sahip olduğumuz her şeyi kardeşimizle paylaşmaktır.

Zor zamanların ahlakı affetme ahlakıdır. Her daim affedici, onarıcı, bağışlayıcı olmaktır.

Zor zamanların ahlakı sabırdır. Sabır, direnci asla kaybetmemektir.

Bütün bunlar Âl-i İmrân suresinde şöyle tarif edilir: “الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ / Bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcamak, infak etmek, öfkeye hâkim olmak, affedici olmak, işini güzel yapmak (ihsan).”³⁷

Allah Resulü'nün yıllar yılı ihmal ettiğimiz iman/ahlak ölçüleri, tam da zor zamanların ölçüleridir: “ليس المؤمن الذي يشيع وجاره جائع إلى جنبه” / Bu zor zamanlar, komşusu açken tok yatan mümin olamaz.³⁸ hadisini yeniden hatırlama zamanıdır. “لا يؤمن أحدكم حتى يحب لأخيه ما يحب لنفسه” / Bu zor zamanlar, kendi nefsi için istediğini kardeşi için de istemeyen iman etmiş olamaz.³⁹ hadisi ile amel etme zamanıdır. “من كان في حاجة أخيه كان الله في حاجته ومن فرج عن مسلم كربة فرج الله عنه بها كربة من كرب يوم القيامة” / Bu zor zamanlar, her kim Müslüman kardeşinin bir ihtiyacını giderirse Allah da onun bir ihtiyacını giderir. Her kim de bir Müslümanın bir sıkıntısını giderirse Allah da onun (bu iyiliği) sayesinde kıyamet sıkıntılarında bir sıkıntısını giderir.⁴⁰ hadisinin gereğini ifa etme zamanıdır.

Manevi, Toplumsal Bağışıklık Sistemi

Elbette Rabbimizin de inayetiyle yaşadığımız bu sıkıntılar geçecektir. Ancak bugünlerde elde edeceğimiz erdemli ve ahlaki davranışlar kalıcı olacaktır.

Bu süreçte bir virüse maruz kalmamak için bedenimizin bağışıklık sistemini güçlü tutmak ne kadar önemli ise ruhi, manevi ve toplumsal bağışıklık sistemimizi de güçlendirmek çok daha önem arz etmektedir.

Bu zor zamanda Allah'ın can emanetini korumanın, onun en büyük emri olduğunu biliyoruz. Ancak; bir taraftan bedenimizi korumaya çalışırken diğer taraftan birlik, beraberlik ve kardeşliğimizi de yitirmemek için gayret sarf etmeliyiz. Bir taraftan fiziksel/sosyal mesafeye dikkat ederken diğer taraftan gönülleri birleştirmeyi ihmal etmemeliyiz. Fiziksel yakınlaşmaktan mahrum kaldığımız derecede gönül yakınlığımızı arttırmalıyız. Bir taraftan fert bazında kendimizi karantinaya alırken diğer taraftan toplumsal birliğimiz ve dirliğimiz için azami çaba göstermeliyiz. Her türlü ötekileştirici dil ve söylemden uzak durmalıyız. Toplumsal barışımıza her zamankinden daha fazla hassasiyet göstermeliyiz. Bu musibet er

³⁶ 41/Fussilet, 49.

³⁷ 3/Âl-i İmrân, 134.

³⁸ Beyhâkî, *Sünenü'l-Kubrâ*, X. 7.

³⁹ Buhârî, *İmân*, 7.

⁴⁰ Müslim, *Birr*, 58; Tirmizî, *Hudûd*, 3.

veya geç sonunda geçecektir. Ancak bu tür dönemlerde açılan gönül yaraları, kolay kolay iyileşmeyecektir. Bunu sürekli hatırd tutmalıyız.

Zor Zamanların Sorumlulukları

İnsanlık ailesi böylesi zor zamanları aşarken her yerde her kuruma ve herkese ayrı ayrı vazife ve sorumluluklar düşüyor. Bir kez daha ifade etmek gerekir ki ancak hep beraber ve hep birlikte bu zorluğu aşabiliriz. Bugün her birimiz evlerimizde olsak da insani, İslami, ahlaki görevlerimiz devam ediyor.

Öncelikle bu zor zamanlarda *varlıklı kardeşlerimize* büyük sorumluluklar düşüyor. Zira maişetini günlük işlerde kazanan ve bugünlerde evlerine kapanmak zorunda kalan milyonlarca kardeşimiz var. Bu günler biriktirme günü değil, dağıtma, paylaşma günüdür. Bu günler Rabbimizin “وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ” / (ayetinde buyurduğu gibi) Allah'ın verdiği rızıktan başkaları için harcama vaktidir.”⁴¹ Bu günler kendimiz için istediğimizi başkası için de isteme günüdür. Kendimiz kadar başkasını da düşünme günüdür. Elbette Rabbimizin inayetiyle bugünler geçecektir. Ancak bugünlerde elde ettiğimiz iyilikler ve erdemler kalıcı olacaktır. Varlıklı kardeşlerimizden istirhamımdır: Bu günlerde fiilî dualarını artırınsınlar. Kiracısının kirasını ikram etsinler, işçisinin ücretini mümkün olduğunca ödemeye devam etsinler. Geçmişte ihmal ettikleri, veremedikleri zekâtlarını vermenin gayreti içinde olsunlar. Hatta imkânları varsa gelecek yılın zekâtını şimdiden peşinen versinler.

Bir nevi mecburi izolasyona maruz kaldığımız bu günleri bir itikâf şuuruyla aktif izolasyona dönüştürelim. Bu musibete karşı siper edindiğimiz hanelerimizi, iki cihan saadetinin yurduna, yuvasına dönüştürme gayretinde olalım. Sadece dünyevi hayatın değil, uhrevi hayatımızın da eve sığabileceğinin bilincinde olalım. Dijital dünyanın sahiciliğini, yine bu dünyanın imkânlarını kullanarak eşimizin-dostumuzun, yakınlarımızın, konu-komşumuzun hâl-hatırını sormak suretiyle hakikate dönüştürelim. Çağımızın iletişim imkânlarından, evlerimizi ilim-irfan mekteplerine dönüştürmek için istifade edelim. Rabbimizin tıpkı Hz. Musa (as.) ve kardeşi Harun'a emrettiği gibi “وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً” / evlerimizi mabet edinelim.”⁴²

Bu süreçte genç dostlarıma da birkaç cümle söylemek istiyorum.

Bu zor zamanlarda sizlere de önemli sorumluluklar düşüyor. Bu salgından kendinizi korurken ihtiyarlarımıza, büyüklerimize sahip çıkmayı ihmal etmeyelim. Hassaten bugünlerde kendi sıhhatleri için evlerinden çıkamayan büyüklerimize karşı vazifelerimizi yerine getirmeye gayret edelim. Bir taraftan istikbal için okumalar yaparken bir taraftan da büyüklerin tecrübelerinden istifade edelim.

Biliyor musunuz? Bizim kültürümüzde “yaşlı” kavramı pek kullanılmaz. Bunun yerine ihtiyar kelimesi tercih edilir. ‘Hayır’ kökünden gelen ihtiyar, toplumun seçkinleri ve hayırlıları demektir. İhtiyarın olduğu yerde hayır, bereket ve huzur vardır. Bu vesileyle *sevgili gençler*, fiziksel mesafeyi korurken büyüklerimizle aramızdaki gönül bağlarını güçlendirmeyi de lütfen ihmal etmeyelim.

⁴¹ 42/Şûrâ, 38.

⁴² 10/Yûnus, 87.

Bu zor zamanlarda hassaten toplumu irşat konumunda olan değerli ilim adamlarına da bir kardeşleri ve meslektaşları olarak birkaç hususu arz etmek isterim:

Her konuda olduğu gibi bu konuda da lütfen aynı hataya düşmeyelim. Birimiz kıyamet, dabbetu'l-arz, ye'cuc ve me'cuc, kimimiz ilahî azap ve gazap, diğeri helak ve felaket üzerinden bu hâdiseleri yorumlamayalım. Lütfen ilim ve hikmetten ayrılıp -Kur'an'ın ifadesiyle- "رَجْمًا بِالْغَيْبِ" / gayba taş atmayalım."⁴³

Bu tür büyük hastalıklarda, dindarlığımızın da hasta olmasına fırsat vermeyelim. Parçalı bir âlem ve eksik bir ilim tasavvuru ile hareket etmeyelim; bütüncül bakalım. Kevnî ayetlerle vahyî ayetleri, Kur'an'ı, sünneti, insanı, aklı, nakli hep birlikte değerlendirelim. Böyle zamanlar, teorik teoloji tartışması yapmak için hiç de uygun zamanlar değildir. Çünkü büyük felaketler aynı zamanda itikadı bozan batıl inançların türediği zamanlardır.

Uzun süredir sosyal medya mecralarında gördüğümüz zaman zaman ihtilaf ahlakından uzak din tartışmalarına son verelim. Kelamın muallimleri değil, umudun muallimleri olalım.

İmtihan dünyasında dersler ve ibretlerle dolu bir küresel salgınla karşı karşıya olduğumuz muhakkaktır. Eğer bunu fırsat bilerek insanların hidayetine vesile olunmak isteniyorsa, insanlar haşa muhayyel bir korku tanrısıyla Allah'a yöneltilemez. Hiç kimsenin Rahmân ve Rahîm olan Rabbimizi gökten kullarına öfke saçan, azap yağdıran bir ilah olarak göstermeye hakkı yoktur. Bunu, sünnetullahtaki dersleri ve ibretleri anlamsızlaştıracak bir ahir zaman edebiyatı ile gölgelemek de doğru değildir.

Rabbimiz kâinatı Rahmân sıfatı ile idare eder. "كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ" / O, rahmeti kendine yazmıştır, buyuruyor."⁴⁴ Rabbimiz sadece iman eden, itaat eden kullarına nimet vermez; isyan edenlere de verir. Bazen isyan edenlere daha fazla verir.

Bugün Müslüman ilim adamlarına düşen görev; genç kardeşlerimizin şer ve kötülük problemlerine dair sorulara ilmî cevaplar hazırlamak, bizi kuşatan bu kötülüklerin ilahî rahmet ve ilahî adalet ile ilişkisini doğru bir şekilde izah etmektir. Koronavirüs sonrası dünya, din-i mübin-i İslam'ı nasıl etkileyecek? Dinî ve manevi hayatımız nasıl şekillenecek? gibi konular üzerinde şimdiden ilmî müzakerelerde bulunmaktadır.

Musibetleri Rahmete Dönüştürme

Yüce Rabbimiz şöyle buyuruyor: "وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ" / Hiç hoşlanmadığımız nice şeyler var ki sizin için onda hayır vardır. Sevdiğiniz nice şeyler var ki onda sizin için kötülük vardır."⁴⁵

Belki de çok fazla yordüğümüz dünyamızın biraz sükûnete ihtiyacı vardı. Çok yorduk tabiatı, fazlaca hoyrat kullandık. Belki de tabiatın hukukunu ne kadar çiğnediğimizi yeniden gözden geçirmemiz gerekiyor.

⁴³ 18/Kehf, 22.

⁴⁴ 6/En'âm, 54.

⁴⁵ 2/Bakara, 216.

Çünkü Rabbimiz kâinata bir mizan yerleştirdi: “ وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿٧﴾ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ”⁴⁶ Rabbimizin kurduğu mizan bozulursa tabiat bitkin düşer, insanlık hasta olur, su kirlenir, yemek hasta eder, ilaç öldürür.

Belki de biraz durup kalbimizin ve vicdanımızın sesine kulak vermeye ihtiyacımız vardı. Kim bilir, belki de bu musibet insanın değerini ve onurunu, yaratılış gayesi ve hikmetini yeniden keşfetmemize vesile olacaktır. Zira bu vesileyle güç yarışının hayatın temel karakteristiği hâline geldiği bir zamanda insan kibrinin ne kadar basit, bayağı bir zemine dayandığı da bir kez daha ortaya çıkmıştır.

İnsan için bu evren, bu tabiat hem nimet olmuş hem külfet olmuştur. Yüce Yaratıcı insanı bu külfeti nimete çevirebilecek güç ve potansiyelde yaratmıştır. İnsanoğlu tarihte yaşanan nice musibeti rahmete dönüştürebilmiştir. Hiç kuşku yok ki bilgiyle, azimle, çabayla; önce tedbir sonra da tevekkülle bugün yaşanan bu küresel salgın bertaraf edilecektir inşallah. Birilerinin dediği gibi insan insanın kurdu olmadığını bu hâdise ile bir kez daha ispatlayacaktır. Bu vesileyle, insan insanın yurdu olduğunu, insan insanın şifası olduğunu bir kez daha gösterecektir.

Niyazım odur ki, insanlık bunu çözdükten sonra ders ve ibret alarak bütün ortak düşmanlarına karşı birlik içinde olsun. Bu seferki düşman bir virüs. Fakat insanlığın sayısız başka nice ortak düşmanları var ki, belki de yaşadığımız güç tutkusu, bencillik, zulüm, cehalet, azgınlık ve bozgunculuk bu düşmanların eseridir.

Kur'an, bu tür durumlarda yapılacak duayı bizlere insanlık ailesinin ilk ataları Hz. Adem ve Hz. Havva'nın dilinden şöyle öğretir: “ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ” / Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.”⁴⁷

⁴⁶ 55/Rahmân, 7-8.

⁴⁷ 7/A'râf, 23.

4. ZOR ZAMANLARDA SÖZ AHLAKI⁴⁸

Bu dersimizde *Zor Zamanlarda Söz Ahlakı* üzerinde durmak istiyorum.

Bildiğiniz gibi aylardır bütün insanlığın hayatını altüst eden ve hepimizi evlerimize mahkûm eden, binlerce insanın ölümüne, yüz binlercenin hastalığına sebep olan bir salgın hastalığı geride bırakacağımıza dair ümitlerimiz yeşermeye başladı. İlk defa evlerimizde karantina altında geçirdiğimiz; camiden, cumadan, teravihten mahrum kaldığımız bir Ramazan'ın sonuna yaklaşıyoruz.

Şüphesiz bu süreç bütün insanlığa ve hepimize çok şey öğretti. Ortak evimiz ve yurdumuz olan tabiata ne kadar hoyrat davrandığımızı gördük. Bu süreç, insanın değerini, sağlığın ne kadar önemli olduğunu, aldığımız bir nefesin bile ne kadar kıymetli olduğunu bize öğretti. Dünyayı insanlarla birlikte kardeşçe paylaşmanın ne büyük bir nimet olduğunu bir kez daha gördük. Özgürlüğün insan için ne kadar önemli olduğunu anladık. Müslüman olarak caminin, cemaatin, cumanın, bayramın ne muhteşem birer nimet olduğunun farkına vardık.

Ancak hâlâ bir şey var ki, onu yapamadık; dargınlıkları bir kenara bırakamadık. Bu zor süreçte dahi birbirimizi sözle yaralamaya devam ettik. Yanlış bilgilerden hareketle birbirimizi yargılamaktan vazgeçemedik. Aramızdaki kırgınlıkları gideremedik. Maalesef en büyük ayrılığı-gayrılığı söz üzerinden yaşadık. Söz üzerinden kırıp döktük birbirimizi. Kendimize siper edindiğimiz dijital kalelerimizden, sosyal medya hesaplarımızdan klavyemizin tuşlarını birbirimizin kalbine kurşun sıkarcasına kullandık. Midemize, kalbimize oruç tutturduk, ama dilimize, parmak uçlarımıza oruç tutturamadık.

İşte bütün bu sebeplerle bu dersimizde *söz ahlakı* üzerinde durmak istiyorum. Kur'an'ın söz ahlakı ve söz estetiği ile ilgili çizdiği çerçeveyi kısaca sizlerle paylaşmak istiyorum.

Söz Ahlakının Temeli: Kardeşlik

Kur'an'da söz ahlakını bize anlatan ve diğer adı da "Ahlak" olan Hucurât suresi vardır. Hucurât suresi, Hz. Peygamber'in huzurunda, meşhur Arap kabilesi Temimoğulları ile sahabeden bazı şairler ve hatipler arasında yaşanan bir söz düellosu üzerine nazil olmuştur. Bu sure sanki söz ahlakını bize öğretmek için nazil olmuştur. Resul-i Ekrem'in, "إن من البيان / Bazı sözler ne kadar büyüleyici, diye hayretini ifade ettiği sahne, tam da bu sahne olmuştur."⁴⁹ Sure insanoğlunun hem aynı özden, aynı topraktan, aynı anneden, aynı babadan yaratılmış olmaktan kaynaklanan, aynı hilkatten gelen evrensel insan kardeşliğini ilan eder: "يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا / Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık. Tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık."⁵⁰ Hem de "إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوِيكُمْ / Müminler ancak kardeşler, diyerek iman kardeşliğini ilan eder."⁵¹

⁴⁸ 15 Mayıs 2020 tarihli YouTube dersi.

⁴⁹ Buhâri, Nikâh, 47; Tıbb, 51; Tirmizî, Birr, 81; Ebû Dâvûd, Edeb, 96.

⁵⁰ 49/Hucurât, 13.

⁵¹ 49/Hucurât, 10.

Kardeşliği İhlal Eden Yedi Kötülük

Bu sure aynı zamanda hem hilkatten gelen insan kardeşliğini hem de İslam'dan gelen iman kardeşliğini ihlal eden bütün kurallara da işaret eder. Bu manada hassaten yedi büyük kötülüğü de ifade eder:

1. “لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ” / Birbirinizle alay etmeyin. Bir topluluk başka bir toplulukla sakın alay etmesin.”⁵² Bir kadınlar topluluğu başka bir kadınlar topluluğunu sakın alaya almasın. Ola ki kınadığı insanlar kendisinden daha hayırlıdır.
2. “وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ” / Birbirinizi karalamayın.”⁵³ Birbirinizi horlamayın, birbirinizi hakir görmeyin.
3. “وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ” / Birbirinizi lakaplarla, hoşlanmayacağı isimlerle çağırmayın.”⁵⁴
4. “اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ” / Birbirinizin aleyhine zanda bulunmayın, suizan yapmayın.”⁵⁵
5. “وَلَا تَجَسَّسُوا” / Birbirinizin ayıbını araştırmayın, birbirinizin casusu olmayın.”⁵⁶
6. “وَلَا يَغْتَابُ بَعْضُكُم بَعْضًا” / Birbirinizin gıybetini yapmayın.”⁵⁷ Gıybet ayetinde Yüce Rabbimiz gıybeti, ölen kardeşinizin etini çiğ çiğ yemek gibi çirkin bir davranış olarak tasvir eder.
7. Ve sonra yedinci olarak da “إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا” / Yoldan çıkmış birisi size bir haber getirirse onu araştırmadan kabul etmeyin. Aksi takdirde cehaletle bilmeden nice kardeşlerinizin hukukunu çiğnersiniz.”⁵⁸

Kur'an'ın Söz Ahlakı İlkeleri

Kur'an'da söz ahlakını sadece Hucurât suresinde değil; Kur'an'ın tamamında görüyoruz. Kur'an'da söz ahlakını anlatan ayetleri topladığımızda şöyle bir kavramsal çerçeve ortaya çıkıyor.

1. *Kavl-i hasen*, güzel sözdür: “وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا” / İnsanlarla güzel konuşun.”⁵⁹ Hem de bu ayeti Yüce Rabbimiz İsrailoğulları'ndan misak alırken inanç ilkeleriyle, ibadetle, ahlak ilkeleriyle beraber ifade etmiştir. Buna karşın *kavl-i sū*, çirkin sözdür: “لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ” / Allah çirkin sözden hoşlanmaz.”⁶⁰
2. *Kavl-i adl*, adaletli sözdür: “وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا” / Söz söylediğiniz zaman adil olunuz.”⁶¹ Şüphesiz sözün adaleti, dengeli oluşudur. Her türlü aşırılıktan uzak sözdür. Buna karşın *kavl-i zûr*, hakikat ifade etmeyen, tezvirat amaçlı söylenen sözdür: “وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ” / Hakikat ifade etmeyen sözden kaçınınız. Hatta tağuttan, puttan kaçındığınız gibi zûr sözden yani tezviratlı sözlerden kaçınınız.”⁶² buyuruyor Yüce Rabbimiz.

⁵² 49/Hucurât, 11.

⁵³ 49/Hucurât, 11.

⁵⁴ 49/Hucurât, 11.

⁵⁵ 49/Hucurât, 12.

⁵⁶ 49/Hucurât, 12.

⁵⁷ 49/Hucurât, 12.

⁵⁸ 49/Hucurât, 6.

⁵⁹ 2/Bakara, 83.

⁶⁰ 4/Nisâ, 148.

⁶¹ 6/En'âm, 152.

⁶² 22/Hac, 30.

3. *Kavl-i sedid*, sağlam ve doğru sözdür: “وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا / Sağlam konuşun.”⁶³ Hakkı ve doğruyu konuşmaktır. Sağlam, dürüst ve insafli söz söylemektir. Başkaları hakkında bütün ima ve gizli anlamlardan, yersiz kuşkulardan arınmış bir şekilde konuşmaktır. Gerçeği abartmadan ve eksiltmeden olduğu gibi aktarmaktır. Buna karşın *kavl-i lahn*, eğri-büğü sözdür. Kur'an, “وَلْتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ” / (diyerek) münafıkların eğri-büğü konuşma tarzlarından tanınacağını bildirir.”⁶⁴ Binaenaleyh *kavl-i zuhruf*, süslü püslü, cilalı yalan, akli çeldiren sözdür. Kur'an'da peygamberlere düşmanlık yapan ins ve cinnin ahvali arasında zikredilir: “يُوجِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا”⁶⁵
4. *Kavl-i leyyin*, yumuşak sözdür. *Kavl-i leyyin* ayeti, hassaten böyle bazen Allah'ın dininin sahibi gibi -haşa- hareket eden ve bu noktalarda aşırı düşünen insanları böyle hayrette bırakan bir ayettir aslında. Çünkü bu ayet, iki büyük peygamberi Hz. Musa ve Hz. Harun'u yeryüzünün en büyük zalimi olan Firavun'a gönderirken Rabbimizin verdiği bir emirdir: “فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا” / Onunla yumuşak konuşun, yumuşak söz söyleyin.”⁶⁶ buyuruluyor. Tarihteki meşhur Haccâc-ı Zalim, bir hutbe irat eder. Hutbe irat ederken âlimlerden birisi ayağa kalkar ve onun hakkında çok ağır konuşur. Kendisinin ne kadar zalim olduğunu, biraz hakaret vari anlatır. Rivayet odur ki, Haccâc-ı Zalim: Yahu Kardeş! Ben Firavun'dan da kötü değilim. Sen de Musa'dan ve Harun'dan büyük değilsin. Allah Musa'yı ve Harun'u dahi Firavun'a gönderirken “فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا”⁶⁷ dedi, der. Dolayısıyla yumuşak söz, burada önemli bir ifadedir.
5. *Kavl-i kerim*, gönül alıcı, saygılı, cömert sözdür. Hassaten anne-baba için tavsiye edilmiştir: “وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا” / Annenizle babanızla konuşurken *kavl-i kerim* sahibi olun. Gönül alıcı konuşun, saygılı sözler söyleyin.”⁶⁸
6. *Kavl-i maruf*, bilgiye dayalı, uygun, makbul ve yerinde olan her türlü sözdür: “وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا”⁶⁹ Buna karşın *kavl-i münker*, asılsız, düzmece, akla sığmayan sözdür. Hakikat terazisinde hiçbir değeri yoktur: “وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ”⁷⁰ *Kavl-i maruf* özellikle aile hukukunda erkeklerin, eşlerine karşı kullanacakları dilin adıdır; kaçınacakları dil de *münker* sözdür. Çünkü bu ifadeler kadın aleyhtarî Cahiliye telakkilerini reddetmek için bize yol gösteren ayetlerde zikredilmiştir.
7. *Kavl-i meysur*, kolaylaştırıcı, rahatlatıcı sözdür. Bilhassa *kavl-i meysur*, zengin, servet sahibi varlıklı insanların fakir insanlarla, kendisinden borç alan insanlarla yapacağı konuşmanın adıdır. Bu kimseler böyle bir talepte bulduklarında onlara kolaylaştırıcı söz söyleyecekler, onları zorlamayacaklar; “فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا” / Hiç değilse kendilerine rahatlatıcı bir söz söyle.”⁷¹ Bu ayet Bakara suresinde: “Ey iman edenler! Sadakalarınızı fakir kullarımın başına kakarak, eziyet ederek iptal etmeyin.”⁷² denildikten sonra *kavl-i*

⁶³ 33/Ahzâb, 70.

⁶⁴ 47/Muhammed, 30.

⁶⁵ 6/En'âm, 112.

⁶⁶ 20/Tâhâ, 44.

⁶⁷ 20/Tâhâ, 44.

⁶⁸ 17/İsrâ, 23.

⁶⁹ 4/Nisâ, 5.

⁷⁰ 58/Mücâdele, 2.

⁷¹ 17/İsrâ, 28.

⁷² 2/Bakara, 264.

meysurla beraber şöyle kullanılmıştır: “قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفُورَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَدْوَى” / Maruf, gönül alıcı bir sözünüz eziyet ederek ve başa kakarak fakir kuluma yapacağınız milyonlarca yardımdan daha hayırlıdır.”⁷³

8. *Kavl-i tayyib*, hoş sözdür. ‘Kelime-i tayyibe’ diye de isimlendirilir. Bu kavram, genelde kelime-i tevhid için kullanılsa da geniş manada almak gerekir. “مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ / أصلها ثابتٌ وفرعها في السماء (٢٤) تُؤتي أكلها كل حين بإذن ربها ومثل كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ / Çirkin söz de yerden koparılmış, ayakta durma imkânı olmayan kötü bir ağaç gibidir.”⁷⁴

Bilhassa dinin rahmetine davet eden, Allah’ın dinini insanlara tebliğ eden biz hocaların bu konuda çok daha dikkatli olması gerekir. Bilhassa vazifesi emr-i bi’l-maruf olanlar, en güzel dili, en güzel üslubu; en güzel, en adaletli, en sağlam ve en doğru sözü; en yumuşak, en saygılı ve en gönül alıcı, en bilgiye dayalı ve en makbul ifadeyi, en kolaylaştırıcı ve en rahatlatıcı üslubu kullanmak zorundadır. Sadece hikmet ve güzel öğütle davet etmek zorundadır. Nitekim “وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ” / Allah’a davet edenden daha güzel sözlü kim olabilir?”⁷⁶ İrşat, davet ve tebliğ öfke ile değil, reklam ve propaganda dili ile hiç değil, sevgi ve merhamet dili ile yapılır.

Bugün hiçbir İslam bilgini medyanın, sosyal medyanın çatışmacı dili üzerinden konuşamaz. Sosyal medyanın çatışmacı dili ile insanlar Allah’ın dinine davet edilemez. Emr-i bi’l-ma’rûfun dili bu olamaz, hikmet ve mev’ize-yi hasene bu olamaz; kavl-i leyyin asla bu olamaz.

Bizler toprağa dahi yumuşak basmakla emrolunmuşuz: “وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا”⁷⁷ Aynı şekilde insanların kalbine de doğru ve güzel sözle dokunmak zorundayız. Yumuşak yürümek, yumuşak konuşmak bir nakisa, bir kötülük değil; bilakis vakardır, tevazudur. Kibir alçaltır, tevazu yüceltir. Alçak gönüllü olmayan tevazu sahibi olamaz, vakur da davranamaz.

Söz sadece insanın sıradan davranışını değil, kişiliğini de belirler. Bu sebeple “*üslûb-u beyan aynıyla insan*” denilmiştir. Sözün öncesinde niyet, irade ve düşünce; sonrasında iş ve davranış vardır. Söz hem niyetlerin hem de amellerin ifade ve tercümanıdır. Resulullah’ın buyurduğu gibi “إنما الأعمال بالنيات” / Ameller niyetlere göredir.”⁷⁸ Aslında sözün kendisi de başlı başına önemli bir davranıştır. Sözünde estetiği yakalayamayan insanın davranışlarında ahlak ve estetik aramak beyhudedir. Allah’ın öğrettiği kelimeleri/isimleri yine onun öğrettiği beyan ile güzel söze dönüştürmek için insanı esmanın tecelligâhı kılacak kıvama getirmek gerekir. Zira “الرَّحْمَنُ (١) عَلَّمَ الْقُرْآنَ (٢) خَلَقَ الْإِنْسَانَ (٣) عَلَّمَهُ (٤) وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ” / Adem’e bütün esmayı öğretti.”⁷⁹

⁷³ 2/Bakara, 263.

⁷⁴ 14/İbrâhîm, 24.

⁷⁵ 14/İbrâhîm, 26.

⁷⁶ 41/Fussilet, 33.

⁷⁷ 17/İbrâhîm, 37.

⁷⁸ Buhâri, Bed’ü’l-Vahy, 1.

⁷⁹ 55/Rahmân, 1-4.

الْبَيَانَ / Rahman Kur'an'ı öğretti, insanı yarattı ve ona beyanı o öğretti.”⁸⁰ Güzel söz, güzel davranışın eseridir. “وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ” / Güzel konuşun ki Allah da amellerinizi güzelleştirsinsin.”⁸¹ Bunlar birbirine bağlıdır. Güzel konuşun ki, amelleriniz salih olsun. Amelleriniz güzel olsun ki sözünüz sağlam olsun. Amel defterine yazılanlar sadece iş ve davranışlar değildir. Ağızdan çıkan her söz hakikat terazisinde tartılır ve ilahî kayıt ile zapturapt altına alınır. “مَا يَلْفُظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ” / İnsan bir söz sarf etmeye dursun, yanı başında bir gözetleyici onu kaydediverir.”⁸²

Bizler aynı toprağın aynı suyun çocuklarıyız. Aynı inancın evlatları, aynı Kitab'ın müminleriyiz. Aynı Peygamber'in ümmetiyiz. Aynı milletin aynı tarihin çocuklarıyız. Ve aynı zamanda bizler pek çok milletin de umuduyuz.

Öyleyse artık, bütün kutuplaşmaları bir tarafa bırakarak birbirimizi sözle yaralamaktan vazgeçelim. Böylesi bir musibeti pek çok hususta olduğu gibi bu hususta da bir rahmete dönüştürelim. Demiştik ki gelin, hüznü sevince, mahrumiyeti rahmete, muhasarayı muhasebeye dönüştürelim. Gelin, bu bayramla birlikte koronadan sonra yepyeni bir dünyaya uyanalım. Yepyeni bir medeniyet inşa edelim ve bu medeniyetin inşasına sözün ahlakını yücelterek başlayalım.

Allah Resulü'nün bize talim buyurduğu üzere şöyle dua etmek gerekir: “اللهم اهدنا لأحسن الأخلاق. / لا يهتدون لأحسنها إلا أنت وجنبنا سيئ الأخلاق. لا ينجينا سيئها إلا أنت” / Allah'ım! Bizi en güzel ahlaka ulaştır, bizi en güzel ahlaka ancak sen ulaştırabilirsin. Bizi kötü ahlaktan uzaklaştır, bizi kötü ahlaktan ancak sen uzaklaştırabilirsin.”⁸³

⁸⁰ 4/Nisâ, 148.

⁸¹ 33/Ahzâb, 70-71.

⁸² 50/Kâf, 18.

⁸³ Müslim, Müsâfirîn, 201.

5. ZOR ZAMANLARDA DİNDARLIK VE AHLAK

Bugün İslam'a, Müslümanlara, İslam dünyasına içeriden ve dışarıdan yöneltilen ve cevabını vermekte bir hayli zorlandığımız en zor, en can alıcı sorular din-ahlak, İslam-ahlak ve hassaten dindarlık-ahlak ilişkisine dairdir.

Ahlak Üretemeyen Çelişkili Dindarlık Tezahürleri

Genel geçer kabule göre bir kimse hakkında 'dindar' denildiğinde o kimsenin aynı zamanda adaletli, merhametli, erdemli, faziletli olduğu, kısacası Kur'an ve sünnetin insanlığa takdim ettiği bütün üstün ahlaki meziyetlere sahip olduğu peşinen kabul edilmiş demektir. Ne var ki günlük hayatta karşılaştığımız sayısız örnekler bunun böyle olmadığını gösteriyor. Dindar bilindiği hâlde İslam'ın ahlaki meziyetlerine sahip olmayan nice insanlar görebiliyoruz. Beş vakit camide en ön safta gözyaşı dökmesine hayran kaldığımız bir mümini, çarşıda pazarda yalan söylerken, insanları aldatırken, anne baba hukukunu çiğnerken, kız kardeşinin miras hakkını gasp ederken, toplumsal hukuku ihlal ederken, ailesi ve komşusuna eziyet ederken görebiliyoruz. Bu durumda sormadan edemiyoruz: Bir insan hem dindar hem abit hem zahit hem de zakir görünüyorken hem de nasıl gayri ahlaki davranabilir; anlamak mümkün değil.

Kimi zaman dindar bilinen bir kimsenin, bırakın ahlaklı, erdemli, faziletli olmayı; din kisvesi altında gayri ahlaki yollara başvurabildiğini, dini istismar etmekten çekinmediğini görebiliyoruz. Dini ve dindarlığı gayri ahlaki dünyası için bir araç olarak kullandığına da rastlayabiliyoruz. Basit bir sosyal konum elde etmek için dini pervasızca kullandığını müşahede edebiliyoruz. "وَلَا تَسْتُرُوا بِآيَاتِي تَمَنَّا قَلِيلًا" / Ayetlerimi az bir pahaya satmayın."⁸⁴ ayetine rağmen dindarlığını ticari kazanca dönüştürmenin hesabı içinde olduğuna şahit olabiliyoruz. Bazılarının siyasi ikbali için dini kötü emellerine alet ettiğine tanıklık edebiliyoruz. Bu durum karşısında sormadan edemiyoruz: Bu, nasıl dindarlık? İslami olduğu iddiasındaki bir hareket 'hak' davasında neden hak yemekten, haksızlık yapmaktan çekinmez?

Daha da vahimi, bırakın sıradan bir mümini, aynı çelişkileri din büyüklerinde, ilim insanlarında, tasavvuf erbabında da görebiliyoruz. Hatta bazı ilim adamlarının fetvalarıyla bu tür kötülöklere, gayri ahlaklılıklara taraftar olduklarına şahit olabiliyoruz. Hayatını İslam davetine adanmasıyla maruf şahısların, grupların, cemaatlerin aynı hataları yaptığını müşahade edebiliyoruz. Hatta sosyal medya ortamlarında vaaz kürsüsünü yalana, iftiraya dönüştüren nice insanlarla karşılaşabiliyoruz. O zaman şunları sormaktan kendimizi alamıyoruz: Kur'an'ın ifadesiyle kendi yapmadığını başkasına söyleyen⁸⁵ bir din büyüğü nasıl olabilir? Bunca tasavvuf erbabı, Kitabı okudukları hâlde insanlara iyiliği emredip kendilerini nasıl unutabilir?⁸⁶ Mahza ahlak olan tasavvuf, neden ahlak meselesini kendi müritleri ve müntesipleri bünyesinde dahi çözemiyor? İnsanlara manevi rehberlik yapanlar neden ahlakta da rehberlik edemezler?

Cehalet, atalet, fakirlik, yolsuzluk, istibdat rejimleri, insan hakları ihlalleri, cemaat kavgaları, mezhep çatışmaları, kadına şiddet, çocuk istismarı gibi gayri ahlaklılıkların özellikle

⁸⁴ 2/Bakara, 41.

⁸⁵ 61/Saf, 2.

⁸⁶ 2/Bakara, 44.

Müslüman ülkelerde de tabii bir hâl almasını nasıl izah edeceğiz? Sormadan, sorgulamadan edemiyoruz: Müslüman coğrafyalarda ahlak krizi neden daha derinden seyrediyor? Müslümanlar, insanlığın küresel ölçekte bir ahlak krizi içinde olduğunu ifade ettikleri hâlde neden kendileri ahlakta bir öncülük ve örneklik gösteremiyorlar? İslam dünyasının Müslüman sakinleri, İslam'ın öngördüğü ahlakı neden üretemiyor? İslam coğrafyasındaki ahlaki çelişkilerin, Müslümanların hayatındaki ikiyüzlülüklerin izahı var mıdır? İslam dünyasında dinin tüm tezahürleri ile gayri ahlakiliğin bütün göstergeleri bir arada nasıl bulunabiliyor? Yoksa dinin kendisi, mensuplarını -haşa- ahlaklı kılmaya yetmiyor mu? İnsanlığın en hayırlı ümmeti,⁸⁷ 'hayır' üzere olmaya neden devam edemiyor? İyiliği egemen kılıp kötülüğü ortadan kaldıracığına, neden münkerin bizatihi faili olabiliyor?

Çelişkilerin Sebepleri

Bütün bu soruların, Müslümanlar açısından acımasız olduğu muhakkaktır. Her sorunun büyük genellemeler içerdiği bir gerçektir. Elbette coğrafyalar, düşünceler, akıllar, kalpler üzerindeki yüzyıllık harici tahribatı hesaba katmadan topyekûn bir ümmet olarak yaşadığımız bu çelişkileri, dine mal etmenin insafsızlığı ortadadır. Ümmetin bu çelişkileri üzerinden İslam'ı yargılamak ne kadar büyük bir "yanlışlık" ise; bütün bu çelişkilerin sebeplerini sadece birtakım tarihî hâdiselere bağlamak, coğrafyaların kaderine atfetmek, istibdat rejimlerinde görmek, dış düşmanlarda aramak da aynı derecede "yanlış ve eksik" bir yaklaşımdır.

Kur'an'ın nifak ve münafıklık olarak adlandırdığı bu çelişkilerin elbette siyasi, sosyal, düşünsel pek çok sebebi vardır. Bunların dışında; 1. din-ahlak ilişkisini kuramamak 2. iman-amel ilişkisini birbirinden keskin hatlarla ayırmak 3. ibadet ve takva kavramlarını ibadet-i mersumeye indirgemek 4. Kur'an'ı bir ahlak kitabı olarak okuyamamak 5. Sünneti bir ahlaki davranışlar manzumesi olarak görememek 6. ahlakın vicdan ve fitrat boyutunu ihmal etmek 7. davranışı ahlaki kılan değeri kaybetmek 8. değerler hiyerarşisini yitirmek 9. dinin ihlas ve samimiyet boyutunu göz ardı etmek 10. eğitim düzeneklerimizde 'değer' üretememek gibi sayısız sebepleri zikredebiliriz. Burada bunları uzun uzadıya zikredecek değilim. Ben sadece bu konuda sıklıkla yaptığımız en önemli hata üzerinde durmak istiyorum: Öncelikle bu konuda yaptığımız en büyük hata, din ile dindarlığı aynı şey kabul etmektir.

Ahlak Üretebilecek Gerçek Dindarlık İlkeleri

Din, vahiyle gelen ilahî mesajlar bütünüdür, Yüce Allah'ın muradıdır. Dindarlık ise insanların farklı zamanlarda, farklı coğrafyalarda bu ilahî mesajlardan ve Allah'ın muradından anladıkları ve tatbik ettikleridir. Buna göre din ilahîdir, dindarlık ise beşeridir. Din, eşsiz ve mükemmeldir, mutlakdır, zaman ve mekân üstüdür. Dindarlık ise görecelidir, her türlü eksikliği bünyesinde barındırabilir. Ayrıca zamanla, mekânla, coğrafyayla mukayyettir. Bu nedenle dindarlığın veya dindarlıkların hakikati, dinin hakikatiyle örtüşmeyebilir. Ve bu sebeple farklı dindarlıklar ortaya çıkabilir. Bu da tabiidir. Nitekim geleneksel dindarlık, ibadet eksenli dindarlık, şekilci dindarlık, gösterişçi dindarlık, duygusal dindarlık, faydacı dindarlık, aldaticı dindarlık, marazi dindarlık, radikal dindarlık gibi pek çok dindarlık tezahürü ortaya çıkmıştır. Bu eksik ve aldaticı dindarlıklara bakarak İslam'ı yargılamak, insafli bir yaklaşım değildir.

⁸⁷ 3/Âl-i İmrân, 110.

Gerçek dindarlıkta Allah'a iman, kuru bir tasdik ve öğrenimle elde edilen bir malumat değildir; büyük bir hâldir, tertemiz bir hayattır ve o hayatın tezahürü, her davranışa dönüşen ahlakıdır. Ebu Hanife'nin meşhur talebesi İmam Muhammed'e derler ki “–Neden züht, takva ve ahlaka dair bir kitap yazmadın? –Vallahi yazdım der. –Hani nerede, diye sorarlar. – *Kitâbu'l-Buyû / Alışveriş Kitabı*'nı yazdım ya, der. Evet, asıl ahlak alışverişteki ahlakıdır. Gerçek dindarlıkta tevhit, zihinsel kavramlarla örölmüş bir itikat değil; her davranışa güzellik katan, ilham veren bir dünya görüşü, bir âlem tasavvurudur.

Gerçek dindarlık, akıl, kalp ve ruhla barışık bir dindarlıktır. Beden ancak böyle bir barışla saadete erer, kalp huzur bulur, mutmain olur, sekinetle buluşur. “*أَلَا يَذْكُرُ اللَّهُ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ*” / Kalpler ancak Allah'ı zikrederek mutmain olur.”⁸⁸ Böylece insanda korku, hüznün, endişe kalmaz. Allah ile dost olur. Evliyaullah zannedildiği gibi bunun dışında imtiyazlı bir sınıf değildir. “*أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ*” / Bilesiniz ki Allah dostlarına asla korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyecekler.”⁸⁹ ayeti, dindarlığını ahlaka dönüştüren tüm müminleri içine alır.

Gerçek dindarlıkta dinin buyrukları ile bütünleşmiş akıl ve hikmet esastır. Akıl ve vicdan ilahî iradeye teslim olur. Dindar insan, bütün eşyaya, varlığa ve kâinata rahmet nazarıyla bakar. Âlemde rahmetin ve cemalin tecellisi olan iyiliği ve güzelliği yapmaktan zevk alır, kendi varlığını gerçekleştirir, varoluşunun tadına erer. Din, insanın ilahî olana ve kutsala olan susuzluğunu giderir, ruhunu yüceltir, kalbine huzur verir. Böyle bir kalple her ibadet insanı mekârim-i ahlaka götürür. Böyle bir ruhla her secde bir vuslata dönüşür. Her ibadet varlığın dili olur, konuşur: “*العبادة لغة الوجود*”⁹⁰

Gerçek dindarlık, insanı bütün köleliklerden, bütün esaret çeşitlerinden azade eder, özgür kılar. Ruh köleleştiren, kalbi işgal eden, akli ve vicdanı körelten her şeyi reddeder. Dinin reddettiği putperestlik sadece taştan, demirden, ağaçtan putlar değildir; insanı köleleştiren her şeydir: İnsan bazen bir fikri, bir ideolojiyi putlaştırabilir; kimi zaman da bir kelimeyi, bir sloganı, bir kitabı, bir yazarı. Ruhani, siyasi bir lideri, bir partiyi, bir cemaati, bir grubu, bir aileyi, hatta bir ritüeli, bir şairi, bir ibadeti putlaştırabilir.

Bir gün Bâyezid-i Bistâmî'ye sorarlar: “*ما لنا نعبد الله ولا نجد لذة العبادة*” / Ne oluyor bize ki, ibadet ediyoruz, ancak ibadetin lezzetini hiç bulamıyoruz? Bunun üzerine Bistâmî şu cevabı verir: – *انكم عبديتم العبادة ولو عبديتم الله لوجدتم لذة العبادة* / Siz ibadete ibadet ediyorsunuz. Eğer Allah'a ibadet etseydiniz ibadetin lezzetini alırdınız.” İbadete ibadet, ibadeti ahlaka dönüştürmez. Zira ibadet ahlakın vesilesidir. Ahlak ibadetin gayesidir. İbadetin Allah nezdindeki kabulünün en büyük tezahürü evde, çarşıda, pazarda, okulda her hâlükârda ahlaki davranışlara dönüşmesidir.

Ahlak ibadetin nihai gayesidir. Bir dinî davranışın, bir ibadetin Allah nezdinde kabul olup olmadığını, o ibadetin bizde ahlaka dönüşüp dönüşmediği belirleyecektir. “Ameller niyetlere göredir.”⁹¹ hadisi, aynı zamanda kötü niyetle yanlış gayeyle dindarlık sergilenebileceğini de ifade etmektedir. Elbette biz kişinin niyetini bilemeyiz. Oysa İslam'ın din-ahlak ve ibadet-ahlak ilişkisine dair ortaya koyduğu ilke ve esaslar, bizim niyeti bilebileceğimizi gösteriyor.

⁸⁸ 13/Ra'd, 28.

⁸⁹ 10/Yûnus, 62.

⁹⁰ Tâhâ Abdurrahmân, *Bu'su'd-Dehrâniyye*, s. 26.

⁹¹ Buhârî, *Bedü'l-Vahy*, 1; Müslim, *İmâre*, 155.

Buna göre dindarlık bir ahlak doğurmuşsa, ibadet kişinin hayatında bir ahlaka dönüşmüşse bu, onun hem niyetinin hem de ibadetinin Allah nezdinde makbuliyetini gösterir.

Dindarlık Sorgulamalarında Dikkat Edilecek Prensipler

Hem İslam dünyasında hem ülkemizde bazı konularda kesif bir kutuplaşmanın olduğunu hepimiz biliyoruz. Bu kutuplaşmanın zaman zaman tarafların birbirlerini genelleyerek bir ahlak krizine dönüştürülmesi üzücüdür. Kutuplardan birine ait addedilen bir şahısta, bir ailede, bir grupta ortaya çıkan veya çıkarılan gayri ahlaki bir davranış, bir tutum karşısında genellemeler yaparak “İşte siz busunuz.” deyip diğer tarafı topyekûn suçlamak büyük bir haksızlıktır. Kılığıyla kıyafetiyle dindar geçinen, hatta sarığıyla cübbesiyle şeyhim diyerek ortalıkta dolaşan, mürşidim diyerek etrafına hidayet dağıtan birinin sergilediği gayri ahlaki davranış karşısında insafı elden bırakıp doğrudan İslam’ı sorgulamaya dönüştürmek ise çok daha büyük bir haksızlıktır. Dini, ahlsızlığın bizatihi kaynağı hâline getirmeye çalışmak, insanlığın içinde bulunduğu derin anlam krizinin tezahüründen başka bir şey değildir. Yanlış dindarlıklar sebebiyle dinin değer kaybetmesine izin vermemek gerekir. Ancak tarikatlar, cemaatler, ilahiyatçılar, din ve davet insanları olarak, hatta fert fert her birimiz, sorumluluklarımızı tepeden tırnağa gözden geçirmek ve “Fert olarak benim, (varsa) mensup olduğum topluluk olarak bizim, hangi tutum ve davranışlarımızın bu duruma gelmemizde nasıl bir rolü oldu?” sorusunu da kendimize açıklıkla sormak mecburiyetindeyiz. Amasız fakatsız bir dürüstlikle, şeksiz şüphesiz bir samimiyetle bu soruyu cevaplandırmak zorundayız.

“İçimizden bazı çürük elmaların çıkması mensup oldukları camiaları bağlamaz.” şeklindeki savunmalar artık inandırıcılığını kaybetmiş, geçerliliğini yitirmiştir. Hiçbir yapıyı temize de çıkarmıyor, artık. Bu tür savunma edebiyatı geliştirmek yerine “Böyle yerlerden niçin çok sayıda çürük elmalar çıkıyor?” sorusuna cevap aramak gerekir. Böyle meselelerde “Kol kırılır, yen içinde kalır.” düşüncesiyle hareket etmek, işlenen suçu örtbas etmek yahut küçümsemek, problemin yaygınlaşmasından ve daha başka nicelerinin de mağdurlar kervanına katılmasından başka bir gayeye hizmet etmez.

Bir ahlak mektebi olarak doğan tasavvufun da bilhassa ilimden ve hikmetten kopunca insan elinde insanın anlam arayışına deruni cevap verme kabiliyetini yitirmekle karşı karşıya kaldığını, bu arayışı zaman zaman sekteye uğratabildiğini hepimiz görebiliyoruz. Cüneyd-i Bağdâdî'nin meşhur sözüdür: “Bir kimseyi gökte uçarken veya su üstünde yürürken görseniz dahi eğer o kimsede Kur'an'ın ahlakı yoksa dönüp bakmayın bile.” Hakikat bu kadar açık olmasına rağmen sorarım size; Kendisine her türlü soruların rahatça sorulabildiği bir Peygamber'in ümmeti bugün din büyüğü olarak inandığı kimselere zihinlerini kurcalayan bir soruyu soramaz hâle gelmişse burada bir problem yok mudur? Mürşidinin söylediklerini sorgusuz sualsiz bir iman esası gibi kabul etmeye kendisini mecbur hisseden insanlar varsa burada ciddi bir sorunla karşı karşıya değil miyiz? Her hâliyle dinin emir ve yasaklarına aykırı olduğu belli olan hususlarda bile bunu, bırakın dile getirmeyi, aklından bile geçiremiyorsa, tereddütlerini izhar edip gördüğü yanlışlıklar hakkında izahat isteyemiyorsa burada ciddi bir krizle karşı karşıya değil miyiz? Hz. Peygamber, kızı Fâtıma'ya “Ey Muhammed'in kızı Fâtıma! Allah katında makbul olan salih ameller işle! Aksi hâlde, babanın peygamber olduğuna güvenme! Çünkü ben kulluk yapmadığınız takdirde sizi Allah'ın azabından

kurtaramam!”⁹² derken, mürşit bellediği kişi için “Sırat köprüsünün başında bekleyecek ve beni almadan cennete girmeyi reddedecek.” diye inananlar varsa bu, çok ciddi sorunların habercisi değil midir? İnsanı mekârim-i ahlakla süslemek için en güzel bir vasıta olarak vücut bulmuş olan tasavvuf, bugün gayri ahlakiliğin en çirkin örneklerine sahne olabiliyorsa, bu duruma mevzî bir hâdise olarak bakılabilir mi? Bunun arkasında, nefsinin en süfli arzularına zebun olan kimselerin giydikleri hırkayı, taktıkları sarığı nazara vererek rahatlıkla insanlara mürşitlik taslayabildiği gerçeği yok mudur? Halbuki tasavvufu giyilenler üzerinden değil, çıkarılanlar, terkedilenler üzerinden tanımlamak gerekiyor. Daha da önemlisi, bunun arkasında, böyle mürşit taslaklarına karşı hukukunu savunamayan, savunmaya kalktığı takdirde ise diğer müritlerden himaye görmek bir yana, bir de onların saldırısına maruz kalan insanlar gerçeği yok mudur? Bu vakalar problemin kendisi değil, sonucudur ve yaygın bir problemin varlığından haber vermektedir. Sadece vakada kalıp problemin kendisi ihmal edilirse, bu sonuçların yaygınlaşması kaçınılmaz olur.

Dindarlığını ahlaka dönüştüremeyen insanlara yönelik Kur'an'ın şu soru ve cevabı çok düşündürücüdür: “قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا” / Çok iş yaptığı halde en çok zarar eden kimseleri size haber vereyim mi? الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا / Onlar çok iyi işler yaptıklarını zannederler, fakat bütün yaptıkları boşa gider.”⁹³ Allah, bizleri, yaptıkları boşa gidenlerden eylemesin.

⁹² Buhârî, Menâkıb, 13-14; Müslim, İmân, 348-353.

⁹³ 18/Kehf, 103-104.

6. ZOR ZAMANLARDA İBADET HAYATIMIZ⁹⁴

Bu dersimizde zor zamanlarda ibadet hayatımız ve bu tür hâdiselerin bize verdiği dersler, almamız gereken ibretler üzerinde durmak istiyorum.

Kısa bir süre sonra Ramazan'ı idrak edeceğiz, inşallah. Her yıl ötelere gelen bir misafir, gökten inen bir sofraya gibi insanlığa rahmet ve nimet taşıyan Ramazan ayımız geliyor. Ama ne üzücüdür ki, dünyadaki bütün camiler kapalı. Sadece coşkulu teravîh namazlarını değil hiçbir vakit gidip ibadetimizi camide eda edemeyeceğiz. Haftalık bayramımız, İslam'ın büyük şiarı cuma namazlarımızı kılamayacağız. Kâbetullah kapalı olduğu için umre ile gönül dünyamızı tamir edemeyeceğiz. Koşup tavaf yapamayacağız. Bu yıl hac ibadeti iptal edildi. Belki de hiç kimse Arafat'ta Müslüman dünyayı temsilen irfana, marifete duramayacak. Sadece bizde değil dünyanın her yerinde bütün dinlerin ibadet mekânları kapalı olacak.

Elbette bütün insanlık, bilhassa bütün dinlerin mensupları büyük bir şaşkınlık içinde. Bütün bunların biz Müslümanlar için ne kadar büyük bir hüznü, kaygı ve endişe sebebi olduğunu hissediyor, biliyor ve yaşıyorum. Ancak Kur'an ve sünnetin ibadet mefhumunu, İslam'ın evrensel ibadet prensiplerini, cami-mescit ve mabet telakkisini göz önünde bulundurunca da kalbim rahatlıyor.

İslam'ın Evrensel İbadet Prensipleri

İşte bu vesileyle, bu evrensel ilke ve prensipleri sizinle paylaşmak istiyorum.

1. Yeryüzündeki bütün mescitler kapalı olabilir. Ancak yeryüzü bize mescit kılınmıştır. Allah Resulü "جعلت لى الأرض مسجداً / Yeryüzü bize mescit kılındı."⁹⁵ buyurmuştur.
2. Bizim hiçbir ibadetimizde herhangi bir aracıya ihtiyaç duyulmamıştır. Biz, yaşayan tüm dinler içinde hiçbir aracıya ihtiyaç duymadan ibadet imkânı veren bir dinin mensuplarıyız.
3. Bizim ibadet telakkimiz sadece ibadet-i mersume dediğimiz namazdan, oruçtan, hacdan, umreden ibaret değildir.
4. Bizim mabedimiz ibadetin ön şartı değil, başka dinlerin tapınakları gibi bir perestiş mekânı değil, ruhları ve gönülleri birleştiren bir birlik ve tevhid mekânıdır.
5. Zor ve zaruret zamanlarında nasıl ibadet edebileceğimizi bize bütün ayrıntılarıyla anlatan evrensel bir fıkımız ve bu fıkın bir usûlü ve bir metodolojisi vardır.

Camilerin kapalı olması, cumanın eda edilemeyeşi, cemaatle namazın kılınmaması, haccın umrenin yapılamaması, bizi Rabbimize karşı sorumluluklarımızın ifadesi olan ibadetlerimizden alıkoyamaz. Biz her hâlimizi daha büyük bir ibadete daha büyük bir rahmete dönüştürebiliriz.

⁹⁴ 17 Nisan 2020 tarihli YouTube dersi.

⁹⁵ Buhârî, Salât, 56.

Namaz elbette dinin direğidir. İnsanın günde beş kez Rabbi ile buluşmasıdır. Bilhassa hiçbir genç kardeşimiz kendisini günde beş kez Rabbi ile buluşmaktan mahrum bırakmamalıdır. Ancak, ibadetimiz namazdan ibaret değildir. İbadet, Arapça عِبَادَة kökünden gelir ve genel anlamda kulluk demektir. Bu anlamda Allah'ın rızasına uygun olarak yaptığımız her şey ibadettir, aslında. Hayatın kendisini ibadet olarak gören evrensel bir ibadet telakkimiz var. Canımızı, neslimizi, evlatlarımızı, toplumu korumak için evde kalışımızı başka bir ibadete dönüştürebiliriz.

Salih amel işlemek, ilmi yaymak, iyilikte bulunmak bir ibadettir. Allah'tan ümidi kesmemek, insanlara sevinç taşımak bir ibadettir. Kötülükten uzaklaşmak, malayaniyi terk etmek, insana eziyet veren şeyi gidermek bir ibadettir. İnsanların ihtiyaçlarını gidermek, infakta bulunmak bir ibadettir. Sabretmek, takdire rıza göstermek bir ibadettir. Güzel söz söylemek, tebessüm etmek, hatır almak bir ibadettir.

Camide cemaatle namaz müekket bir sünnettir. Fakat canımızı korumak farzdır. Bilerek başkasına hastalık bulaştırmak haramdır. Bir sünneti yerine getirmek için bir farz terkedilmez ve bir haram işlenmez. Bu vesileyle evlerimizi mabede dönüştürebiliriz.

Cuma namazı toplumsal bir ibadettir ve İslam'ın şairidir. Ancak burada aslolan zamandır. Namaz ve kendisi değildir. İki rekâtlık bir cuma namazı öğle namazına bedel olarak farz kılınmıştır. Bedel yerine getirilemediği zaman asla dönülür. Yani öğle namazı ile iktifa edilir.

Hacca ve umreye hazırlık yapıp gidemeyen kardeşlerimiz bu birikimlerini insanlığın bu zor zamanlarında ailesini geçindiremeyen kardeşlerine infak ederek ecir ve mükâfatlarını daha fazla alabilirler. Kâbe'nin etrafında yapacakları tavafları Allah'ın fakir kullarının gönülleri etrafında yapabilirler. Elbette yol açıkken imkân varken bunlar birbirinin alternatifi değildir. Ancak yol kapandığında bu, rahatlıkla tercih edilebilir. Allah Resulü bir gün Kâbe'yi tavaf ederken şöyle buyurmuştur: “ ما أطيبك وأطيب ريحك ما أعظمك وأعظم حرمتك والذي نفس محمد بيده لحرمة ” / Ey Kâbe! Ne kadar hoşsun, kokun ne kadar da güzel! Şanın hürmetin ne kadar da yüce! Ama canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah nezdinde malı ile canı ile mümin hürmeti / dokunulmazlığı senin hürmetinden daha büyüktür.”⁹⁶

İhtişamlı iftar sofralarından mahrum kalacağız diye üzülmeysin. Bilakis infaklarımız fakir kardeşlerimizin sofralarında bizi daha iyi temsil edebilir.

Zaruriyyat, Hacıyyat, Tahsiniyyat

Bu noktada usûl açısından içinde bulunduğumuz hâli kısaca ifade etmek isterim. İslam'ın bütün hükümleri üçe ayrılır: Zaruriyyat, hacıyyat, tahsiniyyat. *Zaruriyyat*, olmazsa olmaz, zaruri, zorunlu vazgeçilmez hükümlerdir. *Hacıyyat*, zorunluluktan çok hayatı kolaylaştıran şeylerdir. *Tahsiniyyat* ise zorunlu yahut kolaylaştırıcı olmasa da nezahet, zarafet, letafet getiren şeylerdir.

Zaruriyyat dediğimiz olmazsa olmaz ilkelerin başında *beş temel esas* vardır. Bunlar: canın, malın, aklın, neslin, dinin korunmasıdır. Malın, aklın, neslin, dinin korunması, canın

⁹⁶ İbn Mâce, Fiten, 2.

korunmasından sonra gelir. Zira din dahil bütün mükellefiyetler insanoğlunun varlığını sürdürmesine bağlıdır. Ta ki insan kıyamete kadar varlığını sürdürebilsin.

Bu çerçevede Rabbimiz Yüce Kitab'ında çok açık ilkeler koymuştur: “ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ / Dinde sizin için zorluk istenmez, zorluk konulmamıştır.”⁹⁷ “ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ / Allah size zorluk dilememiştir, kolaylık dilemiştir.”⁹⁸ “ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا، ”⁹⁹ Allah hiçbir kimseye çekemeyeceği bir yükü yüklemeyi, yüklememiştir.”⁹⁹ Allah Resülü de “ إن الدين / Din kolaylıktır.”¹⁰⁰ buyurmuştur.

Bir Anlama ve Yorumlama Usûlü Olarak ‘İbret’

Bu bireysel ibadetlerimizle birlikte bu zor zamanların aynı zamanda kendi üzerimizde, insanlık üzerinde bir tefekkür etme, bir muhasebe yapma zamanı olduğunu düşünüyorum.

Kur'an'da dokuz yerde geçen *ibret* lafzı sadece bir kelime veya kavram değil, bir anlama yöntemidir. Bir anlama ve yorumlama usûlüdür. İnsanlık ailesinin yaşadığı büyük hâdiseleri akıl, idrak ve basiretle doğru değerlendirmenin yoludur. İbret, maddeden manaya rüya ve hayal âleminde hakikatlerin dünyasına geçmek, boyut değiştirmektir. İbret hem varlık üzerinde hem sünnetullah üzerinde insanlığın tarihinde yaşadığı acı tecrübeleri ortak akılla tefekkür ederek basiretle dersler çıkarmaktır. İbret, mana-yı harfî değildir; hâdiselerin sebep ve sonuçları üzerinde basiretle durmak, derin düşünmek ve onlardan dersler çıkarmaktır. İbret, sessiz ve sözsüz ilahî bir vaazdır. Derunumuzdaki duygu ve düşüncelerin sessiz ifadesi olduğu için Arapçada gözyaşının diğer bir adı ibrettir. Pek çok yerde tarihî kıssa ve hâdiseden sonra Kur'an “ لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ / Bunda akıl ve idrak sahipleri için ibret vardır, derken bu kastedilir.”¹⁰¹ Bir ayette “ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ / Bunda basiret sahipleri için nice ibretler vardır, buyrulur.”¹⁰² Başka bir ayette ise bütün müminlere “ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ / Ey basiret sahipleri, bunlardan ibret alın, buyurulmuştur.”¹⁰³ Buna göre akıl, tefekkür ve basiret olmadan ibret olmaz.

İnsanlık olarak tam da büyük ibretler alabileceğimiz bir zamandan geçiyoruz. Kendimiz üzerinde, varlığın gayesi, yaratılışın hikmeti, dünya ve insanlığın gidişatı üzerinde düşünme zamanıdır. Bugün yaşadıklarımızı sadece Çin'de ortaya çıktığı bildirilen ve bütün dünyayı saran bir salgın olarak okursak ibret almamış oluruz.

Koronavirüsün İnsanlığa Söyledikleri

İbretle okuduğumuz zaman yaşadıklarımız bize ve bütün insanlığa şunları haykırıyor:

Ey insanoğlu! Gelin bu tabiatın sahibi ve maliki imiş gibi davranmaktan, hoyratça kullanmaktan vazgeçin. Tabiata hâkim olma, bozma ve ifsat etme yarışını bırakın. Yeryüzünü imar etmek için yarışın. Rabbimiz tabiatla ilişkilerimizi beyan ederken “ هُوَ أَنشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا / Allah sizi yerden yarattı ve sizden yeryüzünü imar etmenizi istedi.”¹⁰⁴ Öyleyse

⁹⁷ 22/Hac, 78.

⁹⁸ 2/Bakara, 285.

⁹⁹ 2/Bakara, 286.

¹⁰⁰ Buhârî, İmân, 29.

¹⁰¹ 12/Yûsuf, 111.

¹⁰² 24/Nûr, 44.

¹⁰³ 59/Haşr, 2.

¹⁰⁴ 11/Hûd, 61.

yeryüzünü ifsat etmeyin; ıslah adı altında bozmayın. Tabiat size emanettir; emanete ihanet etmeyin. Siz aynı toprağın, aynı suyun çocuklarıdır. Aynı havayı teneffüs ediyorsunuz. Allah'ın size verdiği nimetleri sayamazsınız. Bir açgözlülük uğruna soluduğunuz havayı kirletmekten vazgeçin. Toprağı bozmayın, suyu kirletmeyin. Helal ve temiz olanı yiyin; hâbis ve kötü olandan kaçın. Tabiat Müslümandır; “وَلَهُ اسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ / Yerde ve gökte olan her şey Yaratıcıya teslim olmuştur.”¹⁰⁵ Tabiatın safiyetini bozmayın, teslimiyetine karışmayın.

Ey insanlık! Allah'ın mükerrem kıldığı insana değer verin, ama onu tanrıya karşı konumlandırın üst insan tasarımıyla, tanrı öldü teranesinden vazgeçin. Zayıflığınızı örttüğünüz kibir elbisesini çıkarın. Acziyetinizin farkına varın. Varlığı maddeye, insanı bedene indirgemeyin. Ruh ile savaşmaktan vazgeçin. Varlığın aşkın, metafizik, manevi boyutlarını ihmal etmeyin. Feza ile savaşmaktan ve bu uğurda insanı köleleştirmekten vazgeçin.

Ey insanlar! Bilgi ve bilim üretmeye devam edin. Ancak bilgiyi akıldan ibaret görmeyin. Bilimi kutsal bir dogma hâline getirmeyin. İnsanın ve tabiatın aleyhine kullanmayın.

Ey insanlar! Siyaseti, kibir ve ihtirasla, güç tutkusuyla bir mülk hegemonyasına dönüştürmekten vazgeçin. Ahlak, adalet ve merhametle insana hizmet yarışına dönüştürün. Küreselleşme adına bir dünya hâkimiyeti sevdasından vazgeçin.

Ey insanlar! Dünyayı sürekli Batı-Doğu diye ayırmayın. “Doğu da Batı da Allah'ındır. / رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ”¹⁰⁶ Ey Doğu, sürekli Batı'ya kahredeceğine Batı'nın üzerine doğan güneş ol. Ey Batı, sürekli Doğu'yu ötekileştireceğine Doğu'dan doğan güneşten istifade et.

Ey insanlar! Dünyaya değer verin ancak hayatın dünyadan ibaret olmadığına iman edin. Baki olanı fani olana feda etmeyin. Âlem, dünya hayatından ibaret değildir. Dünya hayatı sonsuz ve ebedî hayatımızın sadece ilk kapısıdır. Burada önemli olan ebedî hayatımızı kazanacağımız yegâne yerin dünya olduğunu bilmektir. Cennet, tohumunu bu dünyada ektiğimiz bahçedir. Cehennem, ateşini bu dünyadan götürdüğümüz mekândır: “وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ”¹⁰⁷

Koronavirüsün Müslümanlara Söyledikleri

Yaşadıklarımız Müslümanlara da ibret dili ile çok şey söylüyor.

Ey Müslümanlar! İslam'ın kadim bütün coğrafyalarını ve medeniyetlerini harabeye çeviren savaşlardan vazgeçin.

Ey Müslümanlar! Allah'ın dinini doğru anlayın. Vehimlerinize ürettiğiniz yanlış din söylemlerini terk edin.

Ey Müslümanlar! Ahiretin sonsuzluğunu anlatalım derken imar etmekle mükellef olduğunuz dünyayı aşağılamaktan vazgeçin. İnsanı tanrıya karşı konumlandırın üst insan tasarımlarını eleştirelim derken insanı aşağılamaktan, insani olanla İslami olanı karşı karşıya getirmekten vazgeçin. Bilimi dogmalaştıran ideolojileri eleştirelim derken Allah'ın varlık âlemine yerleştirdiği kanunların tefsiri olan bilimi reddetmekten vazgeçin ve doğru dürüst bilim üretin.

¹⁰⁵ 3/Âl-i İmrân, 83.

¹⁰⁶ 26/Şuarâ, 28.

¹⁰⁷ 2/Bakara, 24.

Ey Müslümanlar! Buyurun bu sefer insanlığı bir beladan ve bir vebadan siz kurtarın. İlacı, aşığı, şifayı siz bulun. Ecrini, mükâfatını siz alın. Sizin Kitabınız, bir insana hayat vermeyi bütün insanlığa hayat vermek kadar değerli görür: “وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا”¹⁰⁸ Buyurun, bu sefer insanlığa siz hayat verin. Yine bir başkası bulduktan sonra bize bu ilacı bulanın ahiretteki hâlini tartışmak düşmesin.

Bütün bu ibretler artık topyekûn insanlık ailesi olarak hiç kimseyi dışarıda bırakmayan yeni bir merhamet sözleşmesine ihtiyacımızın olduğunu bize gösteriyor. Evet, bir merhamet sözleşmesiyle yeni bir hayata başlamamız gerekiyor. Ta ki Rabbimiz üzerimizde bulunan bütün bu salgın hastalıkları, afetleri, evlerimize kapanışımızı, mabetlerimizin kapalı oluşunu, bütün bu zorluklardan, zorlukları üzerimizden alsın. Gözle görülmeyen bir virüs topyekûn bir insanlık ailesine ne büyük dersler veriyor, hepimiz buna şahit oluyoruz.

Hız. Musa'nın yakardığı gibi dua ediyoruz: “رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ” / Rabbim, öyle bir nimet ver ki, hiçbir mücrimin cürmüne ortak olmayayım.”¹⁰⁹

¹⁰⁸ 5/Mâide, 32.

¹⁰⁹ 28/Kasas, 17.

7. ZOR ZAMANLARDA İBADET HAYATIMIZI KUŞATAN ÜÇ TEHLİKE¹¹⁰

Sezai Karakoç, oruç ve Ramazana dair muhalled yazılarından birinde şöyle der: Ölümüne doğru koştuğumuz bu son çağlarda İslam toplumu tam ölmemişse ve hâlâ yaşıyorsa bunu gelip gelip kendisini diriltiren Ramazanlara borçludur. İslam ümmeti bir gün tam dirilecekse bu da yine bir Ramazanda başlayacaktır.¹¹¹ Her yıl gelip gelip giden Ramazanlar bize ne kadar hayat veriyor? Bizi ne kadar değiştiriyor? Yoksa biz mi onu değiştiriyoruz? Her geldiğinde biz mi ondan bir şeyler koparmaya çalışıyoruz?

İçinden geçtiğimiz bu zor zamanlarda bütün bu sorulara cevap vermek için ben, bugünkü dersimde, başta oruç ve Ramazan olmak üzere ibadet hayatımızı kuşatan üç büyük tehlikeden ve bunların çarelerinden söz etmek istiyorum.

İbadet Hayatımızı Kuşatan Üç Büyük Tehlike

Birinci tehlike; ibadetlerimizin şuur, bilinç, akıl ve tefekkür boyutunu kaybetmesidir. İbadetlerimizin sıradanlaşması, rutinleşmesidir. Ruhunu kaybetmesidir. Sadece şekle indirgenmesidir. Anlamsız tekrarlara dönüşmesidir. Hayata anlam katmamasıdır.

Oysa ibadet, varlığın dilidir, yaratılışın hikmetidir. Gayesi, varlığımızı ve hayatı anlamlandırmaktır. Hâl böyleyken müminin elinde ibadetlerin anlamını kaybetmesi, büyük bir tehlikedir. İbadetlerimizin gayesi hayatımızı sıradanlaşmaktan kurtarmaktır. Hâl böyle iken ibadetin bizatihi kendisinin sıradanlaşması, rutin hale gelmesi, ruhunu kaybetmesi, ibadetlerimizin karşı karşıya kaldığı en büyük tehlikedir.

İbadetlerde şekil, elbette ruhun kabı olması bakımından önemlidir. Fakat, ruhu olmayan şekilcilik, ibadeti yok ediyor. Ruhunu kaybeden bir ibadet; namazı bedene hapsediyor. Orucu perhize dönüştürüyor. Haccı seyahate çeviriyor. Ruhunu kaybeden şekilcilik, her ibadetin önündeki en büyük tehlikedir.

İkinci tehlike; ibadetlerimizin gönül, kalp, ihlas ve samimiyet boyutunu kaybetmesidir. Bir riya ve gösterişe dönüşmesidir, bir fayda ve menfaate evrilmesidir.

Oysa her ibadetin kıblesi niyettir. Hadis kitaplarımızın Fâtiha'sı, Hz. Ömer'in Resulullah'tan naklettiği bir hadistir: "إنما الأعمال بالنية / Her amel, ancak niyetle değer bulacaktır."¹¹² Niyet amelin çekirdeğidir. Ameller, niyet dediğimiz çekirdeğin ürünüdür. Çekirdeğin ekildiği yer şüphesiz kalptir, fakat çekirdeği eken akıldır. Bu nedenle akleden bir kalbe sahip olmak ne kadar önemliyse kalbi olan bir akla sahip olmak da o kadar mühimdir.

Üçüncü tehlike; ibadetlerimizin ahlak boyutunu kaybetmesidir. İbadet ile ahlakın birbirinden ayrılmasıdır. İbadetin vesile olmaktan çıkıp gayeye dönüşmesidir.

İbadetlerimizin gayesi, bizi erdeme, fazilete, merhamete, adalete, yüksek ahlaka götürmek iken ahlaktan koparılıp gayeye dönüşmesi, ibadetin önündeki en büyük tehlikelerden bir tanesidir. Bu, aynı zamanda, modern zamanlarda genel olarak dindarlığın karşı karşıya kaldığı

¹¹⁰ 28 Nisan 2021 tarihli YouTube dersi.

¹¹¹ Geniş bilgi için bkz. Sezai Karakoç, *Kıyamet Aşısı*.

¹¹² Buhârî, Bedü'l-Vahy, 1; Müslim, İmâre, 155.

bir tehlikedir. Bugün dindarlık; din-ahlak ilişkisini kuramıyorsa, iman-amel ilişkisini birbirinden keskin hatlarla ayırıyorsa bu, ibadetlerimizin ahlaki boyutlarını kaybetmesindedir. İbadet ve takva kavramlarını ibadet-i mersumeye indirgemesindedir.

Bu tehlikenin sebeplerine bir şey daha ilave edilebilir ki; o da haram lokmadır. Haramla beslenen bir kimsenin, ibadetin ruhuna erişmesi zordur. İbadetin ahlaka dönüşmesi imkânsızdır. Allah Resulü'nün buyurduğu gibi “ مطعمه حرام ومشربه حرام وملبسه حرام وغذى بالحرام / فأنى يستجاب لذلك / Yemesi haram, içmesi haram, giymesi haram, haramla beslenen bir kimsenin ibadetini/duasını Allah nasıl/niye kabul etsin?”¹¹³

İbadetleri kuşatan bu tehlikelerin farkında olmayanlara yönelik Kur'an'ın şu soru ve cevabı dikkat çekicidir: “ قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا / Çok iş yaptığı halde en çok zarar eden kimseleri size haber vereyim mi? الَّذِينَ صَلَّوْا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا / Onlar çok iyi işler yaptıklarını zannederler, fakat bütün yaptıkları boşa gider.”¹¹⁴

İbadet Hayatımızı Kuşatan Tehlikelerin Üç Çaresi

İbadet hayatımızdaki bu üç tehlikeyi nasıl bertaraf edeceğiz? Peki, nedir bu hastalıklarımızın çaresi? Öncelikle şunu bilmeliyiz ki, Kur'an ve sünnet, her fırsatta bizi bu üç tehlikeye karşı uyarıyor ve çarelerini de bütün yönleriyle göstermiştir.

Birinci çare; ibadetlerimizdeki şuur ve bilinci diri tutmak, akıl ve tefekkürümüzü sağlamlaştırmak için ibadetlerin metafiziği, anlamlar ve semboller dünyası üzerinde düşündürmektir. Bu da ancak hem ibadetlerimizin varlık sebebi hem de ibadetlerin her rüknü üzerinde hikmet okumaları yapmakla mümkündür: kıyam, rükû, secde, namazda okuduğumuz ayetler ve tesbihat, imsak, iftar, sahur, kıyamu'l-leyl (teravih), itikaf, tavaf, say, istilam, vakfe, ihram vb.

İslam fakihleri, İslam'ın bütün hükümlerini ta'lili ve taabbudi diye ikiye ayırmışlardır. Yani bazı hükümlerin varlık sebebi, bir illet, hikmet ve maslahattır. Bazılarının ise sadece taabbuttur, Allah'a ibadettir. Bu, taabbudi olan hükümlerin bir hikmete dayanmadığı manasına gelmez. Zira Allah'ın en önemli esmasından birisi *el-Hakîm*dir. Rabbimizin her fiilinde, her emrinde, her yaratışında hikmetler vardır. İnsana düşen görev, aklın en büyük ibadeti tefekkür ile bu hikmetleri anlamaktır. Hükümle hikmeti ayırmamaktır. Zira hikmetsiz hüküm zayıdır. Akılla inancı birbirinden ayıran Fideist bir tutumla “hikmetinden sual olunmaz” deyip bir kenara çekilmek, doğru değildir. Daima hikmet arayışında olmak gerekir.

Zira varlıkta, dinde ve ibadette abes yoktur. “ مَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا / Ben sizi abes yere yaratmadım.”¹¹⁵ Ne yaratılıştta ne de dinde anlamsız, faydasız, gayesiz hiçbir şey yoktur. İşte müminin ibadetlerdeki bu gayeyi anlaması, bunlar üzerinde tefekkür etmesi; şuurunu diri tutar, bilincini canlı kılar.

İkinci çare; kalbin en büyük eylemi olan niyeti sağlamlaştırmaktır. İhlas ve samimiyetten ayrılmamaktır. Zira niyet her ibadetin kıblesidir. O kiblede; sadece Allah vardır. Sadece vechullah vardır. İhlas ve samimiyet vardır. Ona olan şükrümüz vardır. Hamdimiz vardır. Muhabbetimiz, bağlılığımız vardır. Huşu ve kurbet vardır. Ona yakın olma arzusu vardır.

¹¹³ Müslim, Zekât, 65.

¹¹⁴ 18/Kehf, 103-104.

¹¹⁵ 23/Mü'minûn, 115.

Kalpleri her türlü kötülüğün işgalinden kurtarmak vardır. Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle kalbi paslanmaktan,¹¹⁶ katılaşımdan,¹¹⁷ kilitlenmekten,¹¹⁸ hatta hastalanmaktan,¹¹⁹ körleşmekten¹²⁰ ve sonunda mühürlenmekten¹²¹ korumak vardır.

Üçüncü çare ise daima ibadet-ahlak ilişkisini diri tutmaktır. İbadetin bizatihi kendisinin gaye olmadığına bilincinde olmaktır. Zira ibadetler bir gaye değil; birer vesiledir. İbadetin asli gayesi ahlaktır. Ancak böyle bir bilinçte olan bir mümin, ibadetleriyle her daim yeni bir ahlak inşa edebilir.

Bunun önemli bir parçası da helal lokmadır, helal kazançtır. Bu nedenledir ki, Allah Resulü, Sa'd b. Ebî Vakkâs'a "Yediklerinin helâl olmasına dikkat et ki, ibadetlerin/duaların kabul olsun."¹²² buyurmuştur.

Elbette biz kişinin niyetini bilemeyiz. Ancak, İslam'ın din-ahlak, ibadet-ahlak ilişkisine dair ortaya koyduğu ilke ve esaslar sayesinde, bir ibadetin makbul olup olmadığını anlayabiliriz. Zira bir ibadetin Allah nezdinde kabul olup olmadığını, o ibadetin bizde ahlaka dönüşüp dönüşmediği belirler. Buna göre ibadet, kişinin hayatında bir ahlaka dönüşmüşse bu, onun ibadetinin Allah nezdinde makbuliyetini gösterir. Nitekim Kur'an'da Yüce Rabbimiz namaz için "إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ" / Kuşkusuz namaz hayâsızlıktan ve kötülükten meneder."¹²³ buyurur. Allah Resulü, oruçla ilgili "من لم يدع قول الزور والعمل به فليس لله حاجة في أن يدع طعامه وشرابه" / Allah'ın, yalanı ve yalana göre hareket etmeyi terk etmeyenin yemeyi ve içmeyi bırakmasına ihtiyacı yoktur."¹²⁴ buyururken tam da bunu kasteder.

Bir kez daha ifade etmek gerekir ki, ahlak ibadetin gayesidir. İbadetin Allah nezdindeki kabulünün en büyük tezahürü; evde, çarşıda, pazarda, okulda her hâlükârda ahlaki davranışlara dönüşmesidir.

Bugün ibadetin ahlak boyutunu kaybetmemek için Kur'an'ı bir ahkâm kitabı olarak okuduğumuz kadar bir ahlak kitabı olarak da okumalıyız. İbadetlerimizi ahlaka dönüştürebilmek için sünneti bir ahlaki davranışlar manzumesi olarak yeniden ele almalıyız.

Oruç ve Ramazan Özelinde İbadetlerin Metafizigi/Hikmetleri

Kadim geleneğimizde ibadetlerin hem akıl ve tefekkür boyutu hem kalp ve gönül boyutu hem de ahlak boyutunu derinlemesine ele alan, ibadetlerin metafizigine dair üç türlü literatür gelişmiştir. Bunlar: *makâsıd*, *hikmet-i teşri*, *esrardır*. Bu literatürün her üçü de ibadetlerin varlık sebeplerini, gayelerini, hikmetlerini ve esrarını konu edinmiştir. Geleneğimizde onlarca makâsıdu's-salât (namazın gayeleri), esrârü's-sıyâm (oruçun sırları), hikmet-i teşri's-salât (namazın hikmetleri) eseri var. Gazâlî, Hakîm Tirmizî, İzz b. Abdisselâm, Ali el-Kârî gibi âlimlerimiz bu konuda önemli eserler verdiler.

¹¹⁶ 83/Mutaffifin, 14.

¹¹⁷ 2/Bakara, 74.

¹¹⁸ 47/Muhammed, 24.

¹¹⁹ 2/Bakara, 10.

¹²⁰ 22/Hac, 46.

¹²¹ 45/Câsiye, 23.

¹²² Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, VI. 310.

¹²³ 29/Ankebût, 45.

¹²⁴ Buhârî, Savm, 8.

Ancak modern zamanlarda, dinî düşüncedeki daralma ve zayıflama nedeniyle ibadetlerin metafiziğini ele alan bu literatür yenilenemedi. Bu zengin literatürü devam ettirmek yerine nispeten seküler, fayda eksenli yazılar yazıldı. İbadetler bazı zorlama bilimsel izahlarla anlatılmaya çalışıldı: Oruç perhiz ve sağlık ile, namaz tıbbi tedavi ve sportif egzersiz ile izah edilmeye kalkıldı. Kurban ibadeti sadece paylaşmaya indirildi. Savunmacı, indirgemeci bir üslup egemen oldu. Dahası, ibadetlerin engin metafiziği, psikolojik ve sosyolojik değerlendirmelerin gölgesinde kaldı. Halbuki dinî düşünce; din ile hayat arasındaki, insan ile dinî bilgi arasındaki ilişkiyi sürekli canlı tutan, değişimin meydan okumalarına karşı sürekli kavram üreten bir düşüncedir. Sadece birtakım ilimlerden ve felsefeden de ibaret değildir. Edebiyatı, sanatı da içerir. Bugün bu düşüncenin ne tefekkür boyutu ne edebiyat ne de sanat boyutu, böyle bir canlılıkta değil. Bu nedenle böylesi bir faydacı bakış açısı, ibadetlerin Allah'a açılan manevi kapılarını ihmal ettiği için ona ulaştırın yollarını zayıflattı. Halbuki ibadetlerin en büyük gayelerinden biri, kurbettir, Allah'a yakın olma arzusudur. İbadetler, yükümlülükten, vebalden kurtulmak için değil; Rabbimizle buluşmak, ona yakın olmak için yapılır. Yakınlık, ancak gaye ile gerçekleşir. Gaye ise iyiliktir, ahlaktır, merhamettir.

İbadetlerin hikmetlerini tefekkür etmek yerine gayesinden ve ruhundan arındırıp bizatihi kendisini bir gayeye dönüştürmek ne kadar yanlış ise ilahî hüküm ve hikmetlerin dışına çıkarak kendi indî mütalaalarını birer ilahî hikmetmiş gibi takdim etmek, hele hele “kalbim temiz” edebiyatıyla ibadetleri iptale yeltenmek bir o kadar yanlıştır. Aksi takdirde, orucun hikmetini; zenginlik fakirin halinden, tokun açın halinden anlamasına indirgeyip “madem öyle, fakirlerin oruç tutmasına gerek yok” gibi bir usulsüzlüğe düşmek kaçınılmazdır.

Bütün ibadetler için söylediğimiz bu hususlar bilhassa oruç ve Ramazan ibadeti için de fazlasıyla geçerlidir.

Modern zamanlarda İslam dünyasında oruç ve Ramazanın hikmetleri üzerinde pek çok kalem erbabı yazılar yazdı, kitaplar telif etti. Mutafa Sadık Râfi'î'den Abbâs Mahmûd Akkâd'a, Muhammed Gazâlî'den Muhammed Kutub'a, İkbâl ve Aliya'dan Sezai Karakoç'a kadar pek çok mütefekkir, bu konuda bir literatür oluşturacak seviyede mühim eserler kaleme aldı.

Kadim ve cedit literatürü bir bütün olarak ele aldığımızda çok zengin değerlendirmeler içeren hikmet okumalarıyla karşılaşırız.

Bazı müfessirler, doğrudan Kur'an ayetlerini esas alarak Ramazanı Kur'an ve takva üzerinden değerlendirir. Buna göre Ramazan, her sene bize Kur'an'ı yeniden getiren bir vahiy mektebidir.

Bazı müfessirler ise orucun farziyetini bildiren ayetlerden hareketle Ramazanı hal ile takvaya (لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ)¹²⁵, mal ile şükre (لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ)¹²⁶, ilim (Kur'an) ile rüşde ileten (لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ)¹²⁷ bir ay olarak tarif eder.

¹²⁵ 2/Bakara, 183.

¹²⁶ 2/Bakara, 185.

¹²⁷ 2/Bakara, 186.

Pek çok düşünür oruç ve Ramazanı, yeni bir insan tanımı olarak ele alır. Buna göre Ramazan insanın mide ve şehvet üzerinden tanımlanmasına itirazdır. Ramazan ve oruç beşeriyetten âdemiyete, âdemiyetten insaniyete yükseliştir.

Bazı yazarlar oruç ve Ramazanı, yeni bir toplum tanımı olarak ifade eder. Buna göre Ramazan, menfaatlerden müteşekkil toplumu, kalpler arasında merhamet şebekesi olan ümmete çeviren bir ibadet mevsimidir.

Aliya gibi bazı mütefekkirler, Ramazanı, zıt kutupları birleştiren bir maneviyat iklimi olarak görür. Buna göre Ramazan; yer ile göğü, dünya ile ahireti, beden ile ruhu, birey ile toplumu, hatta çiftçinin kulübesi ile kralın sarayını eşitleyen maneviyat iklimidir.¹²⁸

Pek çok âlim, orucu, müminin kendi iradesine sahip olmasını sağlayan ibadet olarak telakki eder. Oruç ve Ramazan ile yeni bir özgürlük tanımı yapar. Buna göre özgürlük, bir şeyleri sadece yapabilme değil; aynı zamanda bazı şeylerden feragat etmektir.

Sezai Karakoç ise orucu, tabiatın bir parçası olarak okur. Tarihin bir parçası olarak görür. Hatta tabiatla tarihi birleştiren bir ibadet olarak yorumlar. Buna göre insanın hayatı boyunca tuttuğu oruçların kaydedildiği büyük oruç kitabı vardır ve bu kitap ahirette en büyük şahitler arasındadır. Karakoç, Ramazanı, bir aylığına dünyamızdan ahirete hicret etmek olarak telakki eder.

Ona göre sadece insanlar değil; oruç da acıdır. Orucun acıdığı namazdır. Örtüdüğü merhamettir. Kuşandığı, Allah'ın adının yükseltilmesidir yani cihattır. Ab-ı hayat gibi susamaya kanamadığı su, Kur'an sesidir.

Hatta orucun da iftarı vardır; oruç müminin kalbinde iftar eder. Onun sofrasında göğe mahsus yiyecekler bulunur. Bunlar; semaya yükseltilen dualardır, derinleşen secdelerdir, Kur'an sesiyle aydınlanan ikindilerdir, Allah adıyla diriltilecek gecelerdir.¹²⁹

Bazı dilciler ise Ramazan kelimesinin etimolojisi üzerinden bir hikmet okuması yapar. Ramazan kelimesinin “رمض” kökünden gelen “kavurucu ateş” manasını esas alanlara göre Ramazan dediğimiz hikmet okulu, mümini ham iken öldürür, olgunlaştırır, yaptığı yanlışlıkları, kötülükleri yakıp kül eder, onu olgun bir mümin haline getirir.

Ramazan kelimesinin “رمضاء” kökünden gelen “sonbahar yağmuru” manasını esas alanlara göre ise tozu toprağı temizleyen sonbahar yağmurları gibi Ramazan da mümini arındırır, arınmış bir toplum inşa eder.

Peki, bunların hangisi doğru? Oruç ve Ramazana dair bu hikmet okumalarının, şüphesiz hepsi doğru. Oruç ve Ramazanın hikmetleri bunlardan mı ibaret? Elbette ki, hayır. Müminler kıyamet sabahına kadar yaşadıkça oruç ve Ramazanın daha nice hikmetleri bizleri kuşatmaya devam edecektir.

¹²⁸ Geniş bilgi için bkz.: Aliya İzzetbegoviç, *Doğu Batı Arasında İslam*.

¹²⁹ Geniş bilgi için bkz.: Sezai Karakoç, *Samanyolunda Ziyafet*.

Son olarak içinde bulunduğumuz bu zor zamanlar nedeniyle bir çağrıda bulunmak istiyorum: Allah nasıl ki namazı zekâttan, orucu sadakadan, haccı infaktan ayırmıyor. Siz de bu zor zamanlarda ibadetlerinizi infaktan ayırmayın. İbadetlerinizi infak ile besleyin.

Zira insanların en cömerdi Peygamber Efendimiz (sas.), Ramazan-ı Şerifte cömertlikte hiçbir engel tanımaz; bütün ibadet ve ihsanlarını artırdıkça artırır. Nitekim kendisine “ فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ / Hangi sadaka ecir bakımından daha büyüktür? diye sorulduğunda: صَدَقَةٌ فِي رَمَضَانَ / Ramazan-ı Şerifte verilen sadaka.”¹³⁰ buyurmuşlardır.

Allah, bizleri, yaptıkları boşa gidenlerden eylemesin.

¹³⁰ Tirmizî, Zekât, 28.

8. ZOR ZAMANLARDA RAMAZAN MEKTEBİ¹³¹

Ramazan her sene bin bir nimetle, sayısız rahmetle, bereketle gelir. Her sene bize yeni bir can verir, yeni bir ruh üfler. Sevinç, huzur, güven getirir. Ancak bu sene Ramazan başka geldi. Herkesin kalbinde buruk bir hüzün var; mahzunuz. Ramazan'ın bize getirdiği pek çok şeyden yoksun kaldık; mahrumuz. Evlerimizde Ramazan'ı belki de ilk defa karantina altında karşıladık; mahsuruz. Ancak Ramazan, öyle bir imkân, öyle bir nimet, öyle bir rahmet ki, hüznümüzü sevince, mahrumiyetimizi rahmete, muhasaramızı muhasebe ve özgürlüğe dönüştürebilir. Yeter ki biz kendimizi, ruhumuzu, kalbimizi onun şifalı ellerine bırakalım. Yeter ki onun her sene bize yeniden getirdiği Kur'an'ın iklimine, Kur'an ve sünnet tarafından belirlenen zengin programına harfiyen uyalım.

Ramazan, müminler için bir aylık ilahî bir mekteptir, bir okul, bir üniversitedir. Okul için seçilen zaman Kur'an'ın nazil olduğu aydır: ¹³²”شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ“ Ramazan'ın kalbinde Kur'an vardır ve bu Mektebin muhteşem bir programı, yüksek bir gayesi vardır.

Ramazan Mektebinin Programı

Mektebin programında Kur'an'dan sonra mükâfatı Allah'la insan arasında bir sır olan oruç vardır: ¹³³”İnsanın Rabbine en yakın vakit olan iftarın sevinci vardır: “للصائم فرحتان يفرحهما إذا أفطر فرح، وإذا لقي ربه“ / Oruç benim içindir ve onun mükâfatını ben veririm.” Bu programda sahurun bereketi vardır: ¹³⁴”تسحروا فإن في السحور بركة“ / Sahura kalkın. Çünkü sahurda bereket vardır.”¹³⁵ Teravihin huzuru vardır. Teravih, rahatlamadır. Kur'an'la namazla rahata ve huzura ermektir. Bu Mektepte infak vardır, sadaka vardır: ¹³⁶”Bu Mektepte varlığımızın sadakası fitir vardır. Kur'an'ı bize getiren gece, bin aydan daha hayırlı, bir ömre bedel, gözlerden gizli, gönüllere aşikâr, gecelerin imamı Kadir Gecesi vardır. Mukabelenin sevabı, imsakın sabrı, itikâfın sükûnu, gündüzün sıyamı, gecenin kıyamı vardır.

Bu Mektepte sadece midenin orucu yoktur. Gözün orucu, dilin orucu, kulağın orucu vardır. Aklın orucu, kalbin orucu vardır. Oruç, yemek vakitlerini değiştirmekten ibaret değildir. Bu Mektepte kötü söz yoktur, yalan yoktur, iftira yoktur, dedikodu yoktur, gıybet yoktur, eğri büğrü konuşmak yoktur, kalp kırmak yoktur. Bu Mektepte gönül yıkmak Kâbe'yi yıkmak kadar günahdır. Öyle der Büyük Şair (Molla Cami): *(Kâbe bünyâd-ı Halil-i Âzer'est.)* / Kâbe Azer oğlu İbrahim'in yaptığı bir binadır. *(Dil نظرگاه جليل اكبرست*

¹³¹ 30 Nisan 2020 tarihli YouTube dersi.

¹³² 2/Bakara, 185.

¹³³ Buhârî, Tevhîd, 35.

¹³⁴ Buhârî, Savm, 9; Müslim, Sıyâm, 163.

¹³⁵ Buhârî, Savm, 20; Müslim, Sıyâm, 45.

¹³⁶ Buhârî, Bed'ü'l-Vahy, 1; Menâkıb, 23; Müslim, Fedâil, 50.

nazargâh-ı celil-i ekberest.) / Kalp Celil ve Ekber olan Allah'ın binasıdır.”¹³⁷ Bu Mektepte haram lokma yemek yoktur, komşusu açken tok yatmak yoktur, malayani yoktur. Anlamsız, beyhude şeyler yoktur. Bu Mektepte yüreğin rikkatini yok eden kin yoktur, kalbin inceliğini ortadan kaldıran öfke yoktur, yürekleri işgal eden intikam yoktur, kalbin yüceliğini alıp götüren kibir ve gurur, gill-u ğış yani aldatma tutkusu yoktur. Bu Mektepte servet ve şehvet tutkusu yoktur, kendisinden başkasını yok sayan bencillik yoktur, sataşana karşılık vermek yoktur. Resulullah'ın talim buyurduğu gibi “إني صائم / Ben oruçluyum, diyerek geçip gitmek vardır.”¹³⁸

Dijital devrimle birlikte âdeta sanal bir ekran dünyası kuruldu. Ve hepimiz o dünyanın önünde pasif birer izleyiciye, birer seyirciye dönüştük. Görsel idrakin egemenliğine mahkûm olduk. Görsel idrak egemen olunca aklın idraki zayıflar ve kalbin idraki ölür. Ramazan'ın rahmet ikliminde dirilmeye çalışırken bunun farkında olalım. Öbür taraftan üzücü olan bir diğer husus evlerimizde mahsur kaldığımız böyle bir zamanda dahi bu ekran dünyası üzerinden birbirimizi yaralamaya devam ediyoruz. Sadece dillerimize değil, ellerimize de oruç tutturmalıyız. Bu dünyanın sanallığına aldanıp sözün şehvetine hem de yazıya dönüştürerek kapılmayalım. Klavyelerimizle, telefon tuşları ile birbirimizin yüreğini incitmemeliyiz. Gelin, güzel sözü sadaka sayan, dilinden emin olmayı Müslümanlığın şartları arasında gören bir Peygamber'in ümmeti olduğumuzu bir kez daha hatırlayalım.

Bu Mektep bize unuttuklarımızı hatırlatır. Kaybettiklerimizi buldurur: “وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ / Allah'ı unutan, bu yüzden Allah'ın da onlara kendilerini unuttuğu kimselerden olmamak için bize kendimizi, rabbimizi hatırlatmaya gelir.”¹³⁹ İnsanın en büyük zaafı unutmaktır. İnsanın en büyük isyanı nisyan iledir. İnsan kendini unuttur, Rabbini unuttur, eşini, çocuklarını unuttur. Ramazan bütün unuttuklarımızı bize hatırlatır. İnsanın en büyük kaybı, anlam kaybıdır. Varlığının, varoluşunun anlamını, manasını, hikmetini kaybetmesidir. Her yıl gelen Ramazan bize bu manayı, bu hikmeti, bu anlamı yeniden kazandırır.

Ramazan Mektebinin Gayesi

Ramazan Mektebinin en büyük gayesi hürriyettir, özgürlüktür. İnsana hür bir irade kazandırmaktır. İnsanı insan kılan iradedir. İrade göklerin, yerin ve dağların almaktan çekindiği, insanın yüklendiği büyük emanettir: “إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ”¹⁴⁰ İşte Ramazan Mektebinin en büyük gayesi, insanı arzu ve hevanın boyunduruğundan, tutkularının esaretinden kurtarıp arındırmak ve özgür bir iradeye sahip olmasını sağlamaktır.

Üç Hürriyet

İslam bilginleri hürriyeti üçe ayırmışlardır:

¹³⁷ Abdurrahim Alkış, *Farsça Dilbilgisi Pratik-Klasik Metinler*, s. 47. Bazı kaynaklarda söz konusu beyit, Mevlânâ'ya da nispet edilmektedir. Bkz.: Hüseyin Vâiz-i Kâşifî, *Lubb-u Lubâb-ı Mesnevî*, s. 54.

¹³⁸ Buhârî, Savm, 2.

¹³⁹ 59/Haşr, 19.

¹⁴⁰ 33/Ahzâb, 72.

1. Cismani ve bedenî hürriyet.
2. Siyasi ve medeni hürriyet.
3. Ahlaki ve vicdani hürriyet.

Cismani ve bedenî hürriyet, bedenimizin ve azalarımızın hiçbir engel ve zorlamayla karşılaşmaksızın istenildiği gibi kullanılmasıdır. Bugünlerde bunun da önemli bir kısmından mahrum kalmış durumdayız.

Siyasi ve medeni hürriyet, doğuştan veya sonradan elde ettiğimiz bütün haklara sahip olmamız ve bu hakları özgürce kullanmamızdır.

Ahlaki ve vicdani hürriyet ise irade hürriyetidir. İnsanın nefsin isteklerine boyun eğmemesidir. Fikir ve vicdan hürriyeti de bu hürriyetin önemli bir parçasıdır. Bu üç hürriyette önem sıralaması sondan başa doğrudur. Kısaca ahlaki ve vicdani hürriyet olmadan siyasi ve medeni hürriyet olmaz. Siyasi ve medeni hürriyet olmadan cismani ve bedenî hürriyeti de kaybederiz. Buna göre caddelerde, sokaklarda özgürce dolaşan insanlar vardır, ama özgür değildir. Zindanda Yusuf hürdür; sarayda Firavun köledir.

Bu zor zamanlarda salgın hastalık tehlikesi, hürriyetimizi kısmen elimizden almış gözüküyor. Ancak en zor karantina kalplerin, yüreklerin karantinasıdır. Yüreklerin iyiliğe kapanmasıdır. En zor esaret, yüreklerin esaretidir, iyiliğe, güzelliğe ve hayra kapanmasıdır. En zor muhasara bedenlerimizin evlerimizde mahsur kalması değil, ruhlarımızın muhasara altına alınmasıdır. İşte Ramazan Mektebinin en büyük gayesi yüreklerimiz, kalbimiz ve ruhlarımız üzerindeki karantinaları kaldırmaktır.

Mahrumiyeti Rahmete Dönüştürme

Yaşayarak gördük ki, mahzun, mahrum ve mahsur olacak bir durum yokmuş. Bu yıl Ramazan tümüyle bizim oldu. Evlerimiz hanelerimiz Ramazan Mektebi oldu. Evlerimizi mabede ve mektebe dönüştürme fırsatı bulduk. Zaten Ramazan bütün yeryüzünü bir mabede dönüştürür. Öyleyse bu mahrumiyeti rahmete dönüştürmenin yollarını bulalım. Hassaten bu yıl evlerdeki yalnızlığımızı Ramazan'la giderelim. Ve gelin, evlerdeki muhasaramızı muhasebeye dönüştürelim. Hz. Ömer'in ifadesiyle “حاسبوا أنفسكم قبل أن تحاسبوا / Hesaba çekilmeden önce kendimizi hesaba çekelim.”¹⁴¹

Her gün ailece özel saatimiz, vaktimiz veya dakikalarımız olsun. İbadet vaktimiz bellidir. Teravihi birlikte kılalım. Okuma vaktimizde Kur'an, siyer, hadis veya insanın varlığını, vahyi anlamamızı sağlayan her şeyi okuyabiliriz. Tefekkür ve dua vaktimiz olsun. Duanın özel vakti ise iftar vaktidir. İftar vakti secde anı gibi insanın Rabbine en yakın olduğu bir vakittir.

Son olarak Ramazan kelimesinin işaret ettiği iki manaya değinelim. Ramazan “رمضان / ramad” kökünden geldiğinde kavurucu, yakıcı sıcaklık demektir. “رمضة / ramda” kökünden geldiğinde ise sonbaharın rahmet yağmuru demektir. Sadece rahmet değil, aynı zamanda şifa da beklediğimiz bu zor zamanlarda Ramazan'ın insanlık ailesini kuşatan her türlü mikrobu, virüsü yakıp kül ederek şifa yağdırmasını ve üzerimize ilkbahar yağmuru misali rahmet

¹⁴¹ Tirmizî, Sıfatı'l-Kiyâme, 25.

sağanağı olmasını Kâfi ve Şâfi olan Rabbimden niyaz ediyorum. Unutmayalım ki “ فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ” / bütün kolaylıklar, zorlukların tarlasında ekili birer tohumdur.”¹⁴²

Ramazan, ruhlarımızı donatsın, aydınlığını gönüllerimize, bilhassa genç gönüllere salsın. Yürekllerimizde, kalplerimizde derin izler bıraksın. Ramazan, bizleri bozulandan, kokandan, çürüyenden uzaklaştırıp yüzümüzün akıyla bayrama erdiresin.

¹⁴² 94/İnşirâh, 5-6.

9. ZOR ZAMANLARDA BAYRAM SEVİNCİ¹⁴³

Korona süreci ve zor zamanlara yönelik bu dersimizde evlerimizde geçirmek zorunda kalacağımız bayramı, bayram namazını ve bayram ilmi hâli ve sevinci üzerinde duracağız.

Bu sene Ramazan insanlığın küresel bir salgınla karşılaştığı zor bir zamanda geldi. Bir şifa gibi geldi. Evlerimizde karantina altında mahsur kaldığımız bir vakitte geldi ve bize dost oldu. Yalnızlığımızı giderdi. Onun sayesinde Rabbimizle sırdaş olduk. Karantina altındaki Ramazan'da başkalarına görünme derdinden kurtulduk. Sadece Rabbimize görünmenin izzetiyle yaşadık. Bildik ki niyetimizi kutsi terazilerde yalnız o tartar. Oruç bize yağmur oldu ve içimizdeki iyilik tohumlarını yeşertti. Benlik kabuğumuzu kırdı. Kalbimizde başkalarına bakan merhamet pencereleri açtı. Telaşlarımızı durdurdu, duygularımızı durulttu, aklımızı tortulardan temizledi. Ruhlarımızı bir olmanın, birlikte olmanın, birbirimiz için olmanın huzuruna taşıdı, elhamdülillah.

Ramazan, camiden, cemaatten, cumadan mahrum kaldığımız bir zamanda yeryüzünü âdeti bir mabede dönüştürdü. Evlerimizi birer mescide çevirdi. Ve nihayet böylesine müstesna bir Ramazan ayının sonuna geldik. Nice zor günlerden, iftarlardan, sahurlardan sonra sevincin, huzurun eşliğine geldik. Artık bayramın heyecanı, sevinci sardı hepimizi.

Şeair Olarak Bayram

Bayramlar, aynı dinin, aynı inancın neşesinde bizleri birleştiren, yürekleri bütünleştiren, kardeşliği pekiştiren, kırgınlıkları tamir eden ilahî bir armağandır. Bayramlar, milletçe iman kardeşliğinin gerçek tezahür sahneleridir. Bayramlar, zamanı başka zaman, cihanı başka cihan eyleyen, mahzun gönüllere sevinç taşıyan, müjde tattıran, coşku ve barış rüzgârlarının dalga dalga yayıldığı ulvî zaman dilimleridir.

Umutsuzluğun yaygınlaştığı bu dünyada bayramlar, büyük bir umuttur. Farklı coğrafyalardan, farklı dillerden, farklı ırklardan, farklı yaşlardan, farklı kültürlerden milyonlarca Müslümanın bu bayramda aynı sevinç etrafında halkalanması, merhamete susamış insanlığın merhameti yeniden kuşanması için büyük bir umuttur.

Bugün Müslümanlar olarak idrak ettiğimiz bu bayram tüm insanlık adına bir ümit ateşidir. İnsanlık bizden cennetten dünyaya mağfiret için gelen Hz. Adem'in duası olmayı bekliyor. "رَبَّنَا ظَلَمْنَا / Rabbimiz, biz nefsimize zulmettik."¹⁴⁴ diye başlayan o büyük duayı bekliyor. Tuva Vadisi'nde "إِنِّي أَنَسْتُ نَارًا" / Ben bir ateş gördüm."¹⁴⁵ diye sevinen Hz. Musa'nın ümidini çoğaltmayı bekliyor. Bütün kötülöklere karşı Hz. İsa tebessümünü umuyor bizden bütün insanlık. Hz. İbrahim'in ateşleri söndüren serinliğini bekliyor bizden bütün dünya. Bir Yakup sabrı umuyor, bir Yusuf müjdesi istiyor bütün insanlık sizden, bizden. Savaşlarla ve acılarla sarsılan yeryüzü, Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed Mustafa'nın (sas.) son temsilcileri olan sizden, bizden sıcak bir ümit kıvılcımı bekliyor.

¹⁴³ 22 Mayıs 2020 tarihli YouTube dersi.

¹⁴⁴ 7/A'râf, 23.

¹⁴⁵ 28/Kasas, 23.

Her ümmetin kendince bayramı var; lâkin hiçbir bayram, Ramazan orucunun bayramı kadar emek ve sabırla kazanılmış değildir. Zira bayramlar, inancı, ibadeti, tarihi, medeniyeti, kültürü bir sevinç atmosferinde buluşturarak bizi istikbale taşıyan ve tarih sahnesinde biz Müslümanlara süreklilik kazandıran müstesna zaman dilimleridir.

Bayramların Üç Boyutu

Buna göre bayramların üç boyutu var.

Birincisi inanç boyutudur: Çünkü Ramazan Bayramı ve bayram namazı din dilinde şair olarak ifade edilir. Şair, Müslüman kalma bilincimizi, Müslüman kalma şuurumuzu diri tutan ibadet demektir.

İkincisi tarih ve medeniyet boyutudur: Ramazan Bayramı, Kur'an'ın nüzulü ile başlayan İslam ümmetinin kuruluş bayramıdır. Kurban Bayramı ise Hz. İbrahim ile başlayan tevhid ümmetinin kuruluş bayramıdır.

Üçüncüsü ibadet boyutudur: Hep birlikte biz bayram namazını eda ediyoruz. Bayram namazı, namazdaki tekbirler ve fitır sadakası bayramımızın ibadet yönünü bütün yönleriyle ifade eder. Bayram namazı, aynı zamanda bayram neşesini başlatan kutlu bir sofradır. Bayram namazında aldığımız tekbirler, sevincimizin, neşemizin, huzurumuzun simgeleridir.

Allah Resulü (sas.) hicretin ikinci yılından vefat edinceye kadar bayram namazlarını daima musallada kılmış ve hiç terk etmemiştir. O, kadınıyla-erkeğiyle, genciyle-yaşlısıyla namaz kılabilenlerin bayram namazını kılmalarını, namaz kılamayacakların ise bayram hutbesini dinlemelerini ve çoluk-çocuk tüm Müslümanlar olarak bayram coşkusuna katılmalarını emretmiş; bizzat şu ifadeyi kullanmıştır: “وَإِنَّ عَيْنَنَا هَذَا الْيَوْمَ / Bugün bizim bayramımızdır.”¹⁴⁶

Evde Bayram Namazı

Hız. Peygamber'in bu sünnetiyle birlikte bayram namazları daima cemaatle kılınmış, ardından hutbe okunmuş ve bu hususta icma oluşmuştur. Ancak bu yıl ne yapacağız? Tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de mevcut salgın sebebiyle bayram namazı cemaatle kılınamayacaktır. Yani benzer uygulamalar bazı küçük şehirlerde bazı yerleşim birimlerinde, savaşlarda, zor zamanlarda olmuş olabilir. Ama ilk defa bütün İslam dünyası neredeyse bayramı evinde geçirecek ve camide kılamayacaktır. Çok istisnai bir durum yaşıyoruz. Öyleyse nasıl kılınacak? Bu zor ve zaruret zamanında bayram namazı evde kılınır mı? Cemaat oluşmazsa münferiden kılınması mümkün mü?

Öncelikle ifade etmek isterim ki yaşadığımız korona süreci insanlık tarihinin en istisnai bir zaman dilimidir. Böyle zamanlarda İslam fikhının zenginliği içinde bütün farklı görüşlerinden istifade etmek fikhın, usûlün ve hikmetin gereğidir. Buna göre engin İslam fıkıh mirasını bir bütün olarak değerlendirdiğimizde İslam'ın şair olarak değerlendirdiği bayram namazının zaruret gereği her evde her ailede kılınması mümkündür.

Usûl ilminde *fıkhü'l-meâlat* diye bir kavram var. *Fıkhü'l-meâlat*, bu gibi zor ve zaruret zamanlarında dinî hayatımızın geleceğini, gelecek nesillerin idrakini ve toplumsal hayatımız açısından elde edilecek neticeleri dikkate alarak karar vermektir. Bu açıdan baktığımızda

¹⁴⁶ Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr, 46.

hayatımızın bu en istisnai bayram gününde camiyi, bayramı, bayram ibadetini evlerimize, hanelerimize taşıma zamanıdır. Bunun örneğini Hz. Peygamber'in ashabında görüyoruz. Hayatının on yılını Resul-i Ekrem ile birlikte geçiren Enes b. Mâlik'in, ev halkı ve oğullarıyla birlikte cemaatle bayram namazı kıldığını, bize Buhârî nakletmiştir.¹⁴⁷ Başka hadis kitaplarımız da çok geniş bir şekilde naklediyor. Sahabeden günümüze İslam bilginlerinin *cumhur* dediğimiz büyük çoğunluğu da bu görüştedir. Yani bayram namazı herhangi bir özürden ve zarureten dolayı kılınmadığı zaman evde münferiden veya cemaatle kılınabiliyor. Cuma gibi değil; cumanın alternatifi olan öğlen namazı var. Cuma kılınmadığı zaman onun yerine öğlen namazı kılınıyor. Ama bayram namazı kılınmadığı zaman onun alternatifi olan bir namaz yoktur. Nitekim İslam dünyasındaki Müslümanların ekseriyeti, bu konuda verilen fetvalara dayanarak bayram namazını evlerinde eda edecekler.

Bu yıl camiler kapalı, bayram namazı kılınmıyor diye böyle kıymetli bir zamanı uykuyla geçirmek asla doğru olmaz. Pek çok kardeşimizin yılda bir defa bayram namazına katıldığını dikkate alarak diyorum ki bu yıl da nasıl olsa camiler kapalı diyerek bayram namazından kendimizi mahrum bırakmayalım. Evde bayram namazı, aynı zamanda aile içi din eğitimi için muhteşem bir fırsat sunuyor bize. Bayram günü sabah namazına kalkalım ailece. Önce Rabbimizin, fecir namazı meşhurdur: "إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُوداً"¹⁴⁸ emrini yerine getirelim. Bayram namazı vakti geldiğinde bayram sevincini yüreklerimizde hissederek evimizin mescit olarak ilan ettiğimiz bir köşesinde ailenin tüm fertleriyle bir araya gelelim. Namaz kılmasını ve kıldırmasını bilen erkeklerden biri, bu baba olabilir, dede olabilir veya erkek evlatlardan biri olabilir. Evin namaz kılacak konumunda olan hanımefendilerinin ve çocuklarının da katılımıyla iki rekât bayram namazı kılalım. Namaz kılmasını bilen herkes namaz kıldırabilir de. Eğer bu mümkün değilse herkes tek başına münferit olarak kılabilir. Evde kılınan bayram namazında hutbe şartı yoktur.

Bayram İlmihâli

Tabi ki bayramda yapacaklarımız sadece bayram namazı kılmaktan ibaret değil. *Bayram ilmihâli* diyebileceğimiz bayramın sünnetleri diyebileceğimiz bazı hususlar var. Bunları kısaca paylaşarak dersimi bitirmek istiyorum.

1. *Sevinç duymak, coşku taşımak*: Bayramın en büyük ibadeti sevinmektir, sevindirmektir. Bugün en büyük sadaka sevinç taşımaktır. Gönlümüzün, yüreğimizin derinliklerine kadar sevinci hissetmek, neşeyi yaşamak ve o sevinci, neşeyi etrafımıza, aile efradımıza, komşularımıza, dostlarımıza, arkadaşlarımıza hatta bütün insanlığa yaymaktır. Kimselerin gelip geçmediği bir dağ başında yalnız olsak bile bayram yapacağız. Orada bile mümin olarak Müslüman olarak Resul-i Ekrem'in (as.) "وَإِنَّ عَيْدَنَا هَذَا الْيَوْمَ"¹⁴⁹ sözünü hatırlayarak yüreğimizde o sevinci hissedeceğiz. Çünkü bayram içimizdedir; her mümin bayramını gittiği yere götürecektir kadar güçlü bir insandır. Bayramları şenlendirecek olan da bizleriz. Gelin, bizden bayram neşesi bekleyen insanlara beklediklerini ikram edelim. Bizden güler yüz, tatlı söz, iyi komşuluk, iyi evlatlık, iyi

¹⁴⁷ Buhârî, İdeyn, 25.

¹⁴⁸ 17/İsrâ, 78.

¹⁴⁹ Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr, 46.

ebeveynlik umanları sevindirelim. Birbirimize sevgimizi ikrar ve ilan edelim; sözle beceremezsek hâl ile ifade edelim.

2. *Evlerin canlı bayramları olan çocukları sevindirmek*: Bu bayram yapacağımız çok önemli bir şey daha var; o da bayramın neşesi olan çocukları doya doya bayram neşesini yaşamaları için teşvik etmek. Her şeyden önce bayram namazının sevinciyle çocuklarımızı mutlaka buluşturmalıyız. Çocuklarımızın Müslüman olduklarının bilincine ve şuuruna varabilmeleri için bayram namazının coşkısına katılmaları gerekiyor. Çocuklar bayramın ibadet boyutunu, inanç boyutunu, tarihî boyutunu bilmedikleri hâlde bizden fazla bayramın sevincine katılırlar, çünkü bu sevinç onların fitratlarına yerleştirilmiştir. Bu bayramın din dilindeki adı “îdu'l-fitır”dır. *Fıtrın* bir manası iftardır. Ama bir manası fitrattır. Bu bayram aynı zamanda fitratın bayramıdır. Öyleyse biz de onların bu fitratlarını beslemeliyiz. Biz anne babalara düşen en büyük vazifelerden bir tanesi budur.
3. *Gönüllerin en ağır yükü olan küskünlükleri kaldırmak*: Yine bayramlarda yapacağımız çok önemli bir vazife var, o da yüreklerimizi yüklerden kurtarmak. Yüreklerimizin en ağır yükü nedir bilir misiniz? Yüreklerin en ağır yükü küskünlüklerdir, kindir, öfkedir, nefrettir. Bayram sevincine erdiğimizi göstermek için yapacağımız en önemli işlerden bir tanesi yüreklerimizi hafifletmektir. Dünyanın en güzel ve en büyük bayramını, küçük nefsanî duyguların altında ezmeylem. Bu sabahı bize bayram eden, mekânımızı sevince boyayan, günümüzü rahmetinin ayinesi eyleyen Rabbimizin hatırını cümle hatırların üzerinde tutalım. Bize ne kadar yanlışlık yapmış olurlarsa olsunlar küstüğümüz kardeşimiz, komşumuz, dostumuz varsa bu bayram gidemesek de önce biz arayalım, önce biz büyüklük gösterelim. Göreceksiniz, yüreğinizin nasıl hafiflediğini.
4. *Bayram yapamayanlara bayram yaptırmak*: Bayramda bize düşen en büyük vazifelerden biri şüphesiz bayram yapamayanlara bayram yaptırmaktır. Yaralı gönülleri, bitap düşmüş yürekleri onarmaktır. Yetimlerin, gariplerin, kimsesizlerin tebessümü ile bayramlarımızı aydınlatmaktır. Ne yazık ki, bu bayramda da sevincimiz lekesiz değil, neşemiz gölgesiz değil. Bütün insanlığı pandemi dediğimiz bir salgın hastalık sardı. Bir yanımız bahar bahçe, bir yanımız ayaz. Maalesef aç ve açıklar sofrasız kaldı, bu bayram. Mazlum ve mağdurlar sevinçsiz bu bayram. Evsiz sığınmacıların boynu bükük bu sabah. Yetimler ve öksüzler, hastalar ve yoksullar mahzun bu sabah. Bugün sevinen biziz; sevinemeyen onlar. Bugün bayram eden biziz, bayramsız kalan onlar. Hiç şüphesiz onlar da hak ediyor bu bayramı. Onların da hakkı bu sevinci yaşamak. Onlar da hak etti bu neşeyi.

Öyleyse kardeşlerimize huzurumuzdan pay ayıralım. Mutluluğumuzdan sadaka verelim yetim ve öksüzlere. Sevincimizden ikram edelim aç, muhtaç ve fakirlere. Tebessümlerimizi ve iç huzurumuzu birbirimize şeker diye ikram edelim. Hoşgörümüzü ve affımızı birbirimize bayram diye armağan edelim. Şefkatimizi ve feragatimizi birbirimizin kalbine ekmek diye ikram edelim. Kardeşliğimizi ve dostluğumuzu birbirimize kapı diye açalım. Tevazuumuzu ve cömertliğimizi birbirimize su diye sunalım. Bugün alçak gönüllü olalım. Bugün merhamet kanatlarımızı indirelim bütün insanlara. Birbirimizi tutalım, birbirimize tutunalım, kardeşliğimizi diriltelim, huzurumuzu onaralım. Bu gök kubbenin altında insanlığın bayram ümidi olduğumuzu unutmayalım. Düşmanlıkları unutalım. Kin ve kan hesabı güdenlerin

hesaplarını boşa çıkaralım. Topraklarımıza hicret etmiş kardeşlerimize ensar olalım, ensar olmaya devam edelim.

Bayramımız yeni bayramlar doğursun. Sevincimiz yeni sevinçlerin toprağı olsun. Huzurumuz nice huzursuzlukların çaresi olsun. Mutluluğumuz dünyanın dört bir yanındaki acılara teselliler sunsun. Yeryüzünde iyilikler egemen olsun. Bütün insanlık ailesinin bu salgından kurtuluşuna vesile olsun.

KAYNAKÇA

Abdurrahmân, Tâhâ, *Bu'su'd-Dehrâniyye*, İbdâ' Yayınları, Beyrut 2017.

Alkış, Abdurrahim, *Farsça Dilbilgisi Pratik-Klasik Metinler*, Kent Işıkları Yayınları, İstanbul, 2014.

Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmûd ibn Ahmed, *'Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrut ty.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn, *es-Sünenü'l-Kubrâ*, thk. Ebû Abdillâh Abdusselâm, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad 2004.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn İsmâ'îl, *el-Câmi'u's-Sahîh* (Mevsûatu'l-Hadîsi's Şerîf: el-Kutubu's-Sitte içinde), Dârus-Selâm li'n-Neşr vet-Tevzî', Riyad 1421/2000.

_____, *el-Edebu'l-Mufred*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1989.

Ebû Dâvûd, Suleymân ibn el-Eş'as-es-Sicistânî, *Sünen* (Mevsûatu'l-Hadîsi's Şerîf: el-Kutubu's-Sitte içinde), Dârus-Selâm li'n-Neşr ve't-Tevzî', Riyad 1421/2000.

Hanbel, Ahmed ibn, *Müsned*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Beyrut ty.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî, *Sahîh-i İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, Mektebetu'l-İslâmiyye, Beyrut 1970.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed ibn Yezid, *Sünen* (Mevsûatu'l-Hadîsi's-Şerîf: el-Kutubu's-Sitte içinde), Dârus-Selâm li'n-Neşr vet-Tevzî', Riyad 1421/2000.

İzzetbegoviç, Aliya, *Doğu Batı Arasında İslam*, Ketebe Yay., İstanbul 2019.

Karakoç, Sezai, *Kıyamet Aşısı*, Diriliş Yayınları, İstanbul 2009.

_____, *Samanyolunda Ziyafet*, Diriliş Yayınları, İstanbul 2013.

Kudâî, *Müsnedu's-Şihâb*, thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1986.

Müslim, Ebû Huseyn ibn Haccâc el-Kuşeyrî, *es-Sahîh* (Mevsûatu'l-Hadîsi's Şerîf: el-Kutubu's-Sitte içinde), Dâru's-Selâm li'n-Neşr vet-Tevzî', Riyad 1421/2000.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, thk. Târik b. İvezullah b. Muhammed-Abdulmuhsin b. İbrâhim el-Hüseynî, Dâru'l-Harameyn, Kâhire h. 1415.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed ibn İsâ, *Sünen* (Mevsûatu'l-Hadîsi's Şerîf: el-Kutubu's-Sitte içinde), Dârus-Selâm li'n-Neşr vet-Tevzî', Riyad 1421/2000.

DİZİN

ARKA KAPAK YAZISI

Elinizdeki kitap, COVID-19 pandemisiyle hayatta kalabilme kaygısına kapılan, inanç dünyası derinden sarsılan topyekûn insanlık ailesinin, sadece pandemiyi değil, genel olarak zor zamanları İslam'ın berrak hakikatleri ışığında anlama ve anlamlandırma çabasına, katkı sunmayı hedeflemektedir.

Bu amaçla “musibetleri afet olarak değil, ayet olarak telakki etme; ayetleri ise ibareler üzerinden değil, ibretler üzerinden okuma” prensibini işler kılmayı önermektedir. Zor zamanlarda hüznümüzü sevince, mahrumiyetimizi rahmete, muhasaramızı muhasebeye dönüştürmenin yollarını aramaktadır.